

יוון והעלייה הבלתי-לגלית, 1934-1947^(*)

חלקם של העם היווני וממשלתו בהיסטוריוגרפיה של ההעפלה והעלייה הבלתי-לגלית בשנים 1934-1947 טרם הואר די. ביוון יכלו פליטים יהודים שברחו מהכיבוש הנאצי לעבור ולמצוא מקלט ומני, וללא תמיכתה של ממשלת יוון לא הייתה ההתארגנות יכולה להתבצע. עדי סיום מלחמת העולם השנייה, הייתה יוון המקום המרכזי לתפירת אוניות להעפלה ולמציאת צוותים להפעלתן. הספנים היוונים, ביוון ומחוצה לה – בינוגוסלביה וברומניה – היו לא פעם היחידים שהסכימו לסכן את עצמם ואת רכושם בפעילות כזאת. גם אם הספנים היוונים פעלו ממניעים של בצע כסף, נוצרו קשרים הרוקמים ותנועות ההעפלה יכלו לסמוך על כמה ספנים מתמידים ואחר-איים. בזמן השואה, החת לחץ ופיקוח גרמני, יכל המפעל להמשיך ולהתקיים בזכות קשרים שנבנו בתחילת הדרך ביוון בין הרוויזיוניסטים והמוסד לעלייה ב' לבין בעלי הספינות היווניים. לאחר השואה, עורר אנשי קשר ותקים ביוון לארגן אוניות להעברת יהודים מיוון לארץ ישראל תוך עצימת-עיני של שלטונות יוון. גורמים שונים ביוון גם עוררו לספניה להתמקד מסכנות שאינן במימי יוון. להפעלה, ואולם ממקורות ארכיוניים ישראליים וכריטיים, ומפרסומים שונים אפשר להרכיב תמונה על חלקה של יוון בפרשת ההעפלה.

בשנות השלושים, לא יכלה ההנהגה הפוליטית היוונית לחרוג מהנהגות שהתחייבו הכריטיים נגד ההעפלה, אך פוליטיקאים בכירים ופקידים נטלו שותף כדי להתיר פעילות זו והיו שסייעו גם ללא תמורה. מחקרים אחדים עסקו בתפקיד הפעיל שמילאו גורמים יוונים בהעפלה ובתקופת השואה ובשנותיהם שלאחריה. התשתתפות הפעילה של יהודי יוון בהתגוננות האזרחית היוונית נגד האיטלקים הגרמנים בזמן מלחמת העולם השנייה, הודמה לעזרה היוונית להצלה של יהודים בדרום יוון, שכללה את העברתם לתורכים כספינות ריג במסגרת ההעפלה. לאחר המלחמה, אף מסתבר שגורמים בממשלת יוון סייעו להשעיית הבריטים ולהצלחת הפלגות העפלה מיוון.

• שרד: יעקב סחר

קטאן מיצ'י, עמבונא (תליגה שלזן), בנדאר 1948.
 קטאן מיצ'י, "השואה מיום הארמיה – זכרונות מבנדאר",
 קטאן וזכרונות קטאן מיצ'י, "השואה מיום הארמיה – זכרונות מבנדאר",
 אלאתחאר (ישראל), 6.7.1976.

ריאיונות

עורא זבאי, 14.11.1990.
 משה חורי, 18.3.1990.
 נעים סלמאן, 15.9.1991.

בארץ ישראל,⁶ בגלל סודיות המבצע התקשו המארגנים להעניק את הכסף מורשה לאתונה. הקבוצה כללה קרובי חלוצים, שלא היה להם כל מושג מה ציפו מהם וכיצד להתנהג. כרי לוחמתסקי, בדרך מפולין, מאנשי הפולשת של משטרת ארץ ישראל (ת. C.I.D.: Criminal Investigation Department), לא עשו הפעילים בגליציה, לאטביה ומדינות אחרות מיון זהיד במפעילים, וכך הגיעו לאתונה יהודים שלא היו מוכנים לקשיים שהיו מנת חלקם בדרך לארץ ישראל. בדרך מורשה לאתונה, גנבו כמה מפעילים דכרי מיון ממונונים בתחנת הרכבת, כשהגיעו המפעילים לתחנת הרכבת באתונה, נוצר תוהו וכוהו. כיוון שלא נעמדו בסוכני נסיעות מקויימים באתונה התקשו למצוא לינה במלונות ל-350 אנשים, ומצאו סדרור ל-50 איש בלבד. בהערך מקום אחסון למוזרות בתחנה, גרמו העולים ומוזרותיהם לצפיפות ברצף. התקבלה הוראה להתפנות בתוך שעה מתחנת הרכבת ו-50 האנשים הראשונים הופנו להדי מלון. האפט, מרוב מאמץ והמוגשות, קיבל שסף דם, הופנה לבית חולים ואחר כך שב לארץ.

לאחר שכולם פונו מהתחנה הוכרזו בחוץ, עבר במקרה במקום בעל מלון יהודי בשם ארדישי והחניינין אם יש יהודים בתוך התנון הוה של זרים. בתוך הצי שצוי, הוא מצא מקומות לינה לכולם. וכך החריקו הוציף רקות אחרות לפני בואם של שלושה סוכנים ברייטים שעקבו אחרי קבוצת המפעילים. ביולי 1934, לאחר נסיעה של ארבעה ימים, הגיעה האונייה בסופו של דבר לחוף תל-אביב. בקבוצות של 30, הורדו הנוסעים לספינות אחרות. ארגון ההורדה היה לקוי מאוד ושני מפעילים מתו במהלכה. המשרה תקרה את הפרשה ואנשי התגנה סיפרו שהנסיים נרצחו בידי רייגים. בהערך ראיות, סגרה המשטרה את החק⁷.

באותה שנה יזמו הדיוויזיוניסטים הבאת אוניית מפעילים משלחם.⁸ מאז שהגבורה השמידה בגבולות היבשתיים של ארץ ישראל ב-1933, החליטה ההצ"ח (ההסתדרות הציונית המחשה) לארגן עלייה בלתי-לגאלית דרך הים. שלושה נציגים שלה נפגשו עם צבי הרמן סגל, נציג חברת ספנות גדולה ברנציג, שהמליץ להכור אונייה קטנה כיוון ולהפליג ממנה לפלשתינה. הוא אף יזם קשר עם עורך-דין יוני כפרין אשר טייע להם להכור את האונייה "יוניו", 117 איש עלו באחד מאיי יוון לאונייה, שהיתה בנויה ל-100 איש, והפליגו לארץ ישראל. בלילה, מול גני המערכה כתל-אביב, הורדו 100 מפעילים לחוף. מיסוס משטרה זיהה את האונייה שתחתיהקה מנקודת התורדה. הגיעו אנשי המשטרה ואסרו 17 עולים ו-3 נערים מת"א. שתייני מפבני, שהיו על יד האונייה לנכשים בבברי ים. שלושת הנערים התקדכו לאונייה בתמונות בשראו את איתותיה לעזרה. נעצרו גם החובל וצוות האונייה. כל האסורים

1934: ראשית ההתעפלה מיוון

ב-1934 יצאו מיוון שלוש אוניות: ה"וולוס" א' ו'ב', של ההגנה, וה"יוניו" של הדיוויזיוניסטים.

השגת ה"וולוס", האוניה הראשונה שהפליגה מיוון, לא היתה משימה קלה.

ב-1934 עמד אברהם האפט מקיבוץ רגניה ב' לצאת לשליחות של "החולין" בפולין. קודם שיצא, נקרא להיפגש עם אליהו גולומב, מפקד ההגנה, אשר שכנע אותו לעזרר עלייה עצמית ללא רשות לגנבה המספר המצומצם של סריספקטים שהקציבו הבריטים לארץ ישראל.¹ על יהודה ברגנסקי מקיבוץ גבעת השלושה הוטל לארגן את הפעולה באופן מוצי וליי שוורץ, שהיה גובר של "החולין" כוורשה מ-1932, ריכז את המספים, דאג לציוד ומזון ועמד ללחות את המפעילים, יחד עם זאב שר, ברכבת מפולין לפריאוס. אחר-כך המשיך שוורץ לארץ ישראל באונייה יחד עם שלושה בחורים צעירים ששילחו מהאגן מינעם ההגנה ליוון להיות מלווים.² ברפל, שליח ההסתדרות שעסק בארגון עלייה,³ חיפש בינתיים אונייה מתאימה ביוון. ולאחר-כמו הצטרף אליו האפט. ברפל קיבל שם של יהודי מקויי תושב אתונה בשם ויקטור מאיר, שהיה חיל גרמני במלחמת העולם הראשונה והתיישב בכרית יוון. למאיר היו קשרים בממשלת יוון, הוא היה בעל ניסיון במשא ומתן עם יוונים. לאט לאט הלכה מעורבותו ונברה והוא נעשה דמות מרכזית בארגון ההתעפלה ביוון עד המחצית השנייה של שנת ה-40. הוא זכה לכינוי "שנור" בזכות קולו הערב. לצדו נעשה גם אריסטו חורלילוס, יוני נוצרי מקויי שהיה בקיא בענייני הנמל, לעזור בשכר לשניים הנאות עבור המוסר לעלייה ב'. באמצעות שניהם פגש ברפל בעל אונייה דוב-חובל בשם מקרוס,⁴ שהיה בעל עבר עשיר כהכרות ובקשרים עם פקדי ממשלה יוונים, שעצמו עין מעיסוקות מפקדות המודות שות⁵.

וורנדיקוס, אחד האחיים ממשפחה של בעלי ספינות, שהיה בעל עבר עשיר בפעולות המארגיניות, ובהמשך יהיה ליריד נאמן של תנועת ההתעפלה, חקר למוסד לעלייה ב' את הפסינה וולוס בניונוית "חז"א, בעלת תפוסה של 150 איש. אולם ברפל והאפט לחצו על מקרוס להגדיל את תפוסתה ל-350 נוסעים. מאחר ששכרו של מקרוס התבסס על מספר הנוסעים, הוא הסכים להגדיל את מספר הנוסעים למרות הקשיים. האונייה נרשמה להפלגה כמשטרה המוצהרת שלה היתה מסת מסודנטים "לטיוד כחופי הים המזרחי".⁵ תחלת להפליג דרך איטליה ובהאצטע הים, לפנות לכיוון ארץ-ישראל.

המארגנים היו חסדי ניסיון והמפעילים היו הפחות מתאימים לנשיעה מכהנת המשמעת שנדרשה מהם ואף מבחינת המשימה החלוצית שנועדה להם

שותלסונות יעמדו לדין אותו ואת צוותו ויחזימו את ספינתו. המפינה המשיכה אפוא לשיט בקיורבת חופי ארץ ישראל וכל אימת שהתקדמו הכריזים ידו אותה התלחה האונייה לחמק, שוב אילו המים והאוקל, והנוסעים רעבו וצמאו. העימות היהודית עקבה אחר מסע הנדודים, תיארה את סכל הנוסעים וגינתה את ממשלת בריטניה אשר סירבה לפתוח את שערי פלשתינה. האנגלים הפיצו שמועות שחם מוכנים להחזיר לעולים להיכנס לארץ ישראל בתנאי שהסכנות תקציצ להם אשרות כניסה. כך הפכו את המסכנות היהודית לאחראות על גורל המפעלים.

האונייה המשיכה לשלונקיי ובבואה לעיר בי"ב 12 באוקטובר, לא הרשו לה השלטונות היוונים לעגון בממל, והיא נאלצה להישאר מחוץ לממל. היוונים בינו את הספינה "אוניית הרפאים" או "אוניית השדים", ואולם המורת מחיר מופקע המכיומו השלטונות לספק מזון לנוסעים.¹⁰

בחוקה בין בעל האונייה ובין המארגנים היה סעיף שקבע שאם מסיבה כלשהי ייאלצו הנוסעים להישאר באונייה, על המארגנים יהיה לשלם וולך לאיש ליום עבור הוצאות החזקה כולומר, 350 וולך ליום עבור כל הקבוצה. הנוסעים נכלאו בתוך האונייה כחודשיים בצפיפות ויאוש. מדי פעם נשלחו אליהם שליחים מארץ ישראל – יהודה ברגנסקי, סברדלוב וברוך ניב – ומ"חלוקי" כפולין, כדי לשפר את מצב רוחם ולעודדם. השליחים אף ניסו להשפיע על השלטונות היוונים לאפשר לנוסעים לחזור ליבשה ולהישלח חזרה לארצות מוצאם.¹¹

ממשלת יוון ביקשה ערכונות שיש ברשות הנוסעים ויזוח למדינות שבשטחן יעברו בדרך לארצות מוצאם. פולין לא הסכימה להעניק אשרות מעבר לחלוצים בעלי נתנות ליטאת עקב העירי יחסים דיפלומטיים בינה לבין ליטא בשל המכסוד על העיר וילנה. דוד סברדלוב, אשר הספיק ליעור קשר עם אנשי ציבור אתונאיים, נפגש יחד עם ברגנסקי, עם מנטש בסנצ'י, יהודי שלונקאי, עורך העיתון היומי "Independent" וחבר הפרלמנט היווני. בסנצ'י וטמטור יהודי אחר, סאקי, השתדלו אצל ראש הממשלה צילדאריס, שנכח לאשר לפליטים וכוח מעבר ביוון, אך ביקש לשמוע את דעתו של שר החוץ, משקס.¹² שר החוץ הביע התנגדות נחרצת בסענה שפעולה כזאת תגדיר תגובה שלילית מצד הנציג הבריטי ביוון. חבר פרלמנט אחר הציע שיוון תיתן את אחוז מאייה השוממים לצורך המישיבותם של נוסעי ה"זוליס" בעזרת תרומות יהודיות.

היה ברור שהמבולשת הבריטית ירעה על ה"זוליס", לכן הורה אליהו גולומב להפש ספינה אחרת כדי להעביר אליה את המעפילים. באוקטובר נסע ברגנסקי לשלונקיי כדי לחכור את האונייה "הלנה" מידי אנשי ים שתפצו

נכלאו ביפו. בהתחלה ביקשה המשטרה לתעמיד לדין את 17 העולים, אך התאמתו נתכסלו. העולים נכלאו מכלי שיובחר להם מה יעלה בגורלם. מיוזמים, פתחו בשבתת רעב והזעזעו למעצר בחיפה. לאחר חודש ימים, גורשו מפלשתינה דרך הים. כיוון שלא היו ברישומם מסמכים, לא יכלו השלטונות לגרשם לארצות מוצאם. בעל האונייה, ספירו טופאלדו, התחנבל ואן זאקוניס, יחד עם שלוש תבתורים, התעמדו לדין. בעל האונייה הכחיש את היה כתי"א או בפלשתינה. הוא שמע שיהודים חוזרים לארץ-ישראל כמו שהיוונים חזרו מתורכיה ליוון, ולכן לא תיאור לעצמו שיש חוק האוסר עליהם לשוב לארצם". הוא טען שההודים עלו על אונייתו ביריעת ממשלת יוון. הוא התקשה להבין כיצד הפך את החוק בהבאת יהודים שגורשו מיוון לארצתם. למרות ההגיון שלו והצדקוהי, הוטלו על בעל האונייה מאסר של חצי שנה וקנס של 100 לירות. החובל נענש במאסר של שלושה חודשים וקנס של 50 לירות. הנערים תועשו במאסר של 4 חודשים או קנס של 50 לירות.

בספטמבר 1934 שוב הפליגה ה"זוליס" מיוון. מקרוס הסכים להחזיר שוב את האונייה. כדי להתחמק מעיני האנגלים, החלישו ברפל וברגנסקי שהמעפילים יפליגו מוזארינה, בולגריה. לאחר שת"זוליס ב" הפליגה מפייראוס והגיעה לזוארנה, הגיעו למקום כרכבת 350 הלוצים מפולין, מליטא ומצ'כיה. תצטרפו אליהם גם עולים מבולגיה שהגיעו לגבול צ'כיה. ב-6 בספטמבר יצאה האונייה לדרך, לארץ ישראל. כבר במעבר הדרדנלים, גילתה המלשח האנגלית את האונייה. לאחר נסיעה של כמה ימים, ב-13 בספטמבר, היא התקרבה לתופי פלשתינה. 48 אנשים הספיקו לדרת לחוף לאחר שהזעזעו לאונייה קטנה. בגלל סערה, לא יכלו להוריד יותר, והאונייה יצאה לים. למחרת בלילה התקרבה האונייה לחוף ונתגלתה על ידי זרקורים של האנגלים. היא ניסתה לסגת, תפחה תוך ואל, אילו המים, ובמצב של "יאוש, קיבלה האונייה מקלט בטרופולי (טוריה), שם קיבלו המעפילים מזון ומים, אך לא פחם. לאחר ארבעה ימים הגיעה האונייה לאי סירוס, שם קיבלה פחם והפליגה לפייראוס. בפייראוס סירב מקרוס לתפליג שוב אם לא יתמו איתו על חוזה חדש, ויובטח לו שכר נסיעה מלא. ברפל וברגנסקי נשאו ונתנו עמו וב-28 בספטמבר לאחר שהושגה הסכמה, שלח מקרוס צוות חדש והאונייה הפליגה שוב.⁹

המלויים משם הגיבה שהיו בתפילה הקדומת נשאר גם בתפילה זו ולאחר ארבעה ימים, התקרבה האונייה לחיפה. 15 חברי ההגנה שבאו מהחוף התקדבו לאונייה והחזירו שהמשימה הבריטית סגרה הדמשת את חופי ארץ ישראל. בריגים ומאובזבים חזרו המעפילים לים. רב החובל סירב להתקרב לחוף מתש

רביא לצירדת קשרים ואסונות בין ארצוני התעפלה ובין הספנים היוונים.

פעילות החוגים הרוויזיוניסטיים

התנועה העיקרית לתודיש התעפלה באה מדיי פשה קריבושיין (גלילי), עולה מרוסיה שעזב את ארץ ישראל כדי ללמוד באיסליה.¹⁴ באיסליה וגם בצרפת ראה קריבושיין פליטים יהודים מנומניה¹⁵ שרבים מהם הוחזרו לגרמניה על אף המאמצים העילאיים שעשתה יהדות צרפת למצוא להם מקלט. מסקנתו הייתה שאין פתרון לפליטים היהודים המפוזרים ברחבי אירופה מלבד העלייה לארץ-ישראל.¹⁶ ד"ר קגן, כירורג ונשיא תנועת "מכבי" בפריז, הציע לקריבושיין להקים ערי מקלט עבור המהגרים, להסיל את הנודדה ולארגן קבוצות שתועברנה לארץ ישראל בדרך לגאלית או בלתי-לגאלית. יחד התלוטו להקים ועד ציבווי בשם "אף-על-פי".¹⁷

לאחר שנכשלו נסיונותיהם לשכנע את השלטונות באיסליה ובבלגיה להקצות ערי מקלט ליהודים, פנו ליוון.¹⁸ קריבושיין סבר שקל יהיה לשכנע את יוון לספק אחד או שניים מאיית הרבים לאיגון התעפלה. הוא סבר שיוון, מדינה ענייה, תהיה מעוניינת לקבל פליטים גם כמקור למטבע חוץ. ועוד יתרונות היו ליוון בעיניהם: העדר בעיה יהודית, וחשוב מכל, קידומתה הניאופרטי לארץ ישראל.

בפריז יצרו קריבושיין וקגן קשר עם נציג ממשלת יוון, וזה ריזות על-יכר לממשלתו. בעצתו נסע קריבושיין ליוון כדי להציג את תכניתו בפני הממשלה. לאחר שהגיש תבנית מפורטת, נאמר לו שלמרות תמיכתה הבלתי מסוימת של ממשלת יוון, היא אינה יכולה להשיב לו בחיוב בגלל קשריה עם בריטניה. כשתורו לפריז, עצר קריבושיין כווינה, ופגש את ד"ר וולפגנג פון וייל, ראש הצי"ח (הסתדרות הציונית ההתשה) באוסטריה.¹⁹ את וייל פגעל בכת"ר וייר משותף של הדיוויזיוניסטים הציוניים הברורים, ואת פאל האלר, ראש קבוצת Die Aktion – ארגון לעלייה בלתי לגאלית שהיה מורכב מפעילי התנועה הדוויזיוניסטית וכת"ר ברתבי אוסטריה ושהתכוון להוציא את רוב הכרי בתי"ר מאוסטריה. בפגישה זו הוצעה רעיון להעלות את הכרי בתי"ר מאירופה על גבי אניות יוניות.

כדי לרצע את התבנית, היה צורך בכסף ובמעפילים פוטנציאליים אך באוסטריה, שידוב הכרי בתי"ר בה גמנו עם המעמד הבינוני, לא הסכים איש לנסוע. אנשי די אקטיון פנו אפוא ליהודים מאירופה המזרחית, לקבוצות בתי"ר בסלובקיה המזרחית, בקרפאטים, רוסיה, ופולין ומרן שבועות אחרים

להרוויח כסף רב והיו מוכנים להסתכן בהפלגה לא-חוקית. ואלם בגלל קנאה והתנגדות של בעלי ה"זולוס" היה צורך במשא מיניג בין ברגינסקי, זאב שרף, (שהוזעק לשלונקי בדתיפותו), ויקטור מאייר, לבין בעלי האונייה על העברת הנוסעים. לפי מברק מוצפן ששלח גולומב היו האוניות אמורות להיפגש קרוב לסיידהרוס, באי כרתים.

ב-11 בנובמבר, הפליגה ה"זולוס" משלונקי לכרתים. האונייה "הלנה", אשר ריב-החבלה היה בנו של בעל הספינה, הפליגה באותו כיוון. ברגינסקי הגיע לכרתים ופגש את בעל ה"האלנה", וזה ודש משלום מראש תמורת העברת המהגרים. ברגינסקי נשא כסף רב וחשש מוגיבה ומסר לבעל האונייה את המכום הנדרש. שעות אחרות אחר-כך נודע לברגינסקי שבעל הספינה מבר כרטיסים לנוסעים שרצו להגיע לפיראוס. הוא החליט לשוב לפיראוס כדי לתבוע את בעל הספינה ולקבל את כספו בחזרה, בינתיים נסעה ה"זולוס" למקום המפגש, אך ה"האלנה" לא הגיעה. לאחר שה"זולוס" חיכתה לשווא בים המער, היא היפשה מיקלט והגיעה לאי אויס.

כשהשתפר מזג אוויר, חזרה הספינה לשלונקי. ברגינסקי תבע את בעל ה"הלנה", וזה חייב להחזיר את מחצית המכום שסיקבל.

ברוך ניר וזאב שרף חידשו את מאמציהם לשכנע את השלטונות היווניים להרשות לעולים ללדת מהאוייה, אך ללא הצלחה. במקביל, ניסו, באמצעות הקונסול הפולני באתונה, לקבל ממשדר הפנים בוורשה אישור המתיר לחלוצים לחזור לפולין. לאחר מאמצים רבים, הסכימה הממשלה הפולנית לקבל את המתגייבים בששתה בתנאי שיתאספו במקום אחד ויהגרו משם באופן לגאלי לפלשתינה.

למסוף הסכימה מוכנות זוהרית לחלק לעולים סרטיפיקטים. גולומב החליט להעביר אותם מיוון לרומניה, משם יישלחו לפולין ומשם לארץ ישראל. יתקאל רבינוביץ נסע לבוקרסט להשיג מהממשלה הרומנית זכות מעבר לפולין. לאחר שקיבל שוחר די גדול, הסכים שר הפנים לקבל את העולים בתנאי שייעברו מיד לפולין. ב-17 בנובמבר, אספה האונייה "המלך קרול" 302 עולים בשלונקי והסיעם לקונסטאנצה. בנואם לפולין רופנו העולים בולשצ'קי, כפר נופש בגבול הפולני-רומני.

הלויאים, שלא יכלו להישאר בפולין, נשלחו לאזור התופשי של דאנציג, שם חיכו לסרטיפיקטים. כדי לנצל אותם ביחר יעלית, אורגנו חתונות מוויפות והורכבו משפחות על הגייר. לאחר שלושה חודשי משא ומתן שלחה הסוכנות היהודית אשדות הגירה לנוסעי ה"זולוס", והם הגיעו לארץ ישראל ב-3 בפברואר 1935.¹³ פרשיות ההפעלה משנת 1934 הראו את הקשיים, שבהם כרוכה ההפעלה אך למרות העיכובים עלו רוב הנוסעים ארצה והתיישבו

לאחר הפגישה יצא גלילי לצ'כוסלובקיה, רומניה, פולין, ליטא, לטביה, רנציה, בולגריה והונגריה. בכל מקום נפגש עם האחר-איים מטעם בית"ר וזיוזיו את תהליך ארגון המועצורים לעלייה. הוא קבע את תאריך העלייה הבאה וחזר ליוונה כדי לעשות את ההכנות הדרושות.

בקיטובנברון, שבקרבת וינה, הקים מציץ מחנה לסטודנטים מארצות המזרח שיוצאים כניכול לטיול משותף. פאול האלר הצליח לסדר שממשלת אוסטריה תנפיק אשרות בניסה לכני-נוער הבאים להשתתף במחנה קיץ. מנהיגי בית"ר בפולין ישראל אפשטיין, מנחם בנזין וירחמאל ורניק עברו את המרינה לאורכה ולרוחבה כדי לגייס חברים שהיו מוכנים להשתתף בניסיעה לפלשתינה. למרות הויענות הקטנה, נאספו 54 חברים, 30 מהם מבית"ר, מספר שתאם את המספר שחזקב לפולין.

התארגנות הקבוצה הוטותה כסיוור סטודנטים לחופי הים האדריאטי. גלילי החליט שוקבוצה תפליג מאלכסנדריה, וכך והשגו ויזווח מעבר מיזגוסלביה, איטליה, יוון, ואלבניה.

גלילי שכר קרון מיוחד ברכבת מזוינה לפיומה ומקומות בספינה איטלקית שהפליגה מפיומה לאלכסנדריה. בעיר נמל באלבניה, חיכתה לכאים אונייה יוונת קטנה שתפקידה היה להעביר את העולים לארץ ישראל.

היו מספר בעיות לוגיסטיות בהפלגה. כדוראצי, אלבניה, בספטמבר 1937, נאלצה קבוצה להמליץ נמיס מספר לבואה של האונייה היוונת; בגלל סערה שהתחוללה ביום הראשון של ההפלגה, עצדה האונייה באי יווני כדי לחפש מקלם.

לפני ההפלגה לפלשתינה, יצא גלילי מערכת קודים בינו לבין עייזובינסקי. בהתחלה, יועז חוץ גן ליטובסקי להיות אתר העגינה והירידה לעולים אך לאחר מכן צייז מר פייקוביץ' נאחז של יגאל אלון ומאוחר יותר ראש אורב בנימינה שנקודת העגינה תהיה טנטורה, קרוב לחצי האי הסלעי שעל יד החוף. פלוגת בית"ר של זכרון יעקב קיבלה על עצמה את האחריות להוריד את העולים מהספינה. באוקטובר 1937, חיכתה הפלוגה שני לילת אך האונייה הגיעה בלילה השלישי כאשר כחוף לא היה איש לקבל את פניה ולסייע בהורדת המעפילים. גלילי, במאמציו להגיע לפלוגת בית"ר בזכרון יעקב, נתקע בכפר הערבי קסריה, לכסוף, הגיע לכנימינה ונצא את פייקוביץ'. שניהם חזרו תכופים באפאיים ערבות. גלילי חזר לאונייה ולמחרת חזרה האונייה והורידה את הנוסעים. משידור העולים ועמדו במסדר, הריעו בקול את קריאת "תל-חי", וזו העידה את המלכים מהכפר השכנן. לכסוף נודע בואה של האונייה והבריטים אסרו את עייזובינסקי וכלאו אותו בכלא עכו. גלילי האמין בתמימות שהיא יחיה לדמות המרכזית במאבק נגד הבריטים.

התחילו להגיע ליוונה אנשים. דיכס הגיעו ללא דרכונים וכמה מהם נאסרו בגבול האוסטרי כשהתגלה שלא היו ברישותם מסמכים. משטרת וינה חימה מוכנה לשחרר את האנשים בתנאי שיוצאו מהמדינה תוך פרק זמן קצר. את רוב המימון התחלתית לפעולה תרם סוחר יהודי עשיר בשם הנס פרוץ, גם הקתולה היהודית של וינה תרמה כספים למסרה. ארמון בקויטובנברון, שישכן מדרום ליוונה שימש כסיס למעפילים שבאו ממזרח אירופה.

במימון של דרוויזובינסקיס בווינה, קנה קריבוביץ' ספינה בת 50 טון בפרידאוס. בתחילת מארס 1937 הפליג קריבוביץ' לפלשתינה בעזרת שני מלחים יוונים, ועם 15 מעפילים. לאחר שמוג אוויר סויע מנע מהם לעגון צפונית מתחמת דדינג בתל אביב, הם הגיעו למפרץ חיפה. כדי להביא את המעפילים לחוף, היה על קריבוביץ' להמציא תכנית פעולה. לכוד התגנב לחוף ולאחר סדרת מנגעים עם אנא חושי, מוכרי מוצעת פועלי חיפה, ועם מתנדב מברת המשמל קופ-תמיד ארגן לשיעה אחת תפסקת חשמל באזור הנמל.²⁰

כיוון שקריבוביץ' לא הכין בעוד מועד סידור לעולים בארץ, היה עליה לחפש להם בתים. לשם כך יצר קשר עם נציגי אצ"ל (ארגון צבאי לאומי) בעזרתם פוזרו העולים במקומות שונים והוא תכנן עמם סידורים להורדת מעפילים בעתיד.²¹

עמת חיפש קריבוביץ' זרכים לחזור לאירופה ובינתיים עיכבת את שמו לגלילי.²² בעדות עייזובינסקי, נציב בית"ר בארץ ישראל, הפליג מחיפה לפרידאוס, ושם גילה שאונייתו טרם הגיעה. בזמן ההמתנה, יצא גלילי קשרים עם יהודים אתונאים בעלי ספינות, ומלחים לצורך נסיעות עתידיות. בינתיים התברר לגלילי שספינתו חזרה לאחד מנמלי יוון ורכוש העולים שהיה בה ניצל על ידי בעל הספינה, ובהפלגה הבאה לפלשתינה, יוכל לקחתו איתו.

גלילי סר ליוונה וזכה לקבלת פנים חמה. מודרכי כץ, מוכרי ראשי של בית"ר, הגיע ליוונה כדי להיפגש איתו ושניהם סיכמו את תכנית הפעולה הזאת:

- 1) גלילי נוטל על עצמו לארגן "עליית" מסודרת.
- 2) מודרכי כץ יארגן את העולים הפוטנציאליים וחברי בית"ר ויכנים לעלייה.
- 3) וינה תהיה התחנה המרכזית לעולים. מחנה מיוחד יוקם כדי לאסוף את העולים ולהכניסם בתוך 30 יום למסע.
- 4) מחיר הנסיעה יהיה 15 לירות סטרלינג, כולל שהות במחנה, נסיעה ברכבת, הפלגה באונייה, ודמי קיום עד העגינה בפלשתינה.
- 5) נקודת ההפלגה תהיה עיר חוף באיטליה, יוגוסלביה, או רומניה, לפי החלטת גלילי.²³

לבלימת ההפעלה התדורית דרך יוון.²⁷ למרות הנוכחות הכוללת של גלילי, נגיעו האוניות לטבסורה ללא בעיות. עד אז היתה זאת העלייה הגדולה ביותר. כתוצאה מהטבעה המתחזקת התנועה הרוויזיוניסטית אישים שמתן לחוגי בתי"ד הרוויזיוניסטים, שפעלו בתנועת העלייה הכלת-גלילית וקרבלי חיוזק להמשיך ואף להתרכז את פעילותם: "באוסטרכוסים ציבוריים של 'אגרי' נשלחו האנשים לאור הזום מן החוף לישובים שונים... כמה מחברי 'הוועדה היוזמת' לענייני עלייה-י, שבטסת-דומי, אשר תבעו עד עתה זהירות-יותר, נגיעו לירי מסקנה בעקבות המעשה הזה, כי הם הפרויו בהערכת כוחת של הממשרה הבריטית. עתה האיכו בשמעון ון בוגנסקי, אשר שהה אז בארץ לשם התיעצות, לחזור מיד ליוון כדי לעודד ולהמריץ את המבורה להגברת קצב הפעולה שם".²⁸

עקב המבצע זרמו מאות יהודים אל משרדי התנועה הרוויזיוניסטית בציפיה להגר לפלשתינה. אנשי אצ"ל, אשר היו פעילים בהודרת המפעלים מאו המפלגה השליטית של גלילי, רדשו עתה תפקיד פעיל יותר בסדור המפעלה. הם שללו בהחלט את האופי ההפגנות של תנועת "אף-על-פי" ופי בקמתם, החליפו את גלילי בארגון ההפעלה והעמידו את עצמם בראשה.²⁹

האופי ההפגנותי של פעילותו של גלילי משך במחויבות את תשומת לבו של השלטון הבריטי והמריץ אותו להתכונן למאבק נגד הפעלה. לפני שגלילי התחיל בפעולות, הוא היה חסר ניסיון ולא השכיל להכין כלים ראויים לפעולתו. היתה זו התנהגות אופיינית לרוויזיוניסטים, אשר לעתים הקיימו הפגנה לפעולה ואפילו הסתפקו בהפגנה כחוליה לפעולה.

הרוויזיוניסטים במקומו טוע מהמחצתה ליהדות גרמניה כדי לעזור ל-380 המחגרים שהגיעו לפלשתינה אך נענו בשלילה.³⁰

בפולגות ההכשרה של "החלוצ" בפולין הופעל לחץ לחדש את נטיונות הפעולה, שהוסקו לאחר בשלון "יולים כ"י". לאחר שההפלגה השנייה המוצלחת של גלילי הגיעה לטבסורה, שלחו חלוצי קלוסובה מכתב לציבור העוברים באיץ ישראל, ורדשו "עליה בכל הדרכים, באישור או ללא אישור - אהתנו מוכנים לכל דבר".³¹

היתה גם הרגשה שהבריטים אינם יכולים למנוע פמש את הפעלה. רפולומסטים בריטים התמתו בכתיבת דו"חות על תנועות של עלייה בלתי לגאלית, אך בששת לא הפגין הצי הבריטי נכונות לעצור את האוניות.

אף שפקידים בריטים, כמו ס"ר קוקורופאס, מפקח המגירה, נמליץ לזוהסך פטרוילים ימיים ולהכניס ספינות מנוע ימיות.³² הטיכויים למנוע את תנועתן של אוניות ההפעלה היו קלושים שנות הקצר. עדות להקמת יחידת פטרול חופים באת נמתולתה בכתובים³³ לכרישים היתה בקושי היכולת לתחזק

ולכן לא חסך מאמצים להביא את פעשיו ליריעת העיבור הרחב, גם כדי להראות לאנגלים שאין דבר שירותיע יהודים פלעלות ארצה בכל מחיר.³⁴ גלילי אף האמין שבתדוד יישב בעצמו על ההגה של צי אוניות, הוא תפר לעצמו חליפה של אדמירל והפגין בכל הזדמנות את מדי הפיקוד שלו. במקביל קיבץ יחד את מועטדי העלייה ויצר שם אוידה צבאית. הוא אף כלל בסדר היזום שיעודי עבדית, והתעמלת וטקס הנפת הדגל, מלווה בנגינה של תצוגות ותופים. בהפלגתו השלישית, במאס 1939 מדורר-אצ"ל הביא גלילי 96 אנשים. לא היו תקלות העולים חולקן בין פלוגות בית"ד לאווריהן, בפלשתינה. כוחות הביזן הבריטי עקבו אחו המפלגה, אך לא עצרו או הפריעו לעצמיה בטבסורה.³⁵

ככל שהטורו הגאצי גבר והלך, נשארה להודים הבריחה לתגר או להיות קורבנות של תקיפה, כיתה, השפלה ונאסר במתנות ריכוז. מה שנחשב כהתפתקות מסוכנת נתפן בין לילה לכנורח של הישרדות ממש חברי תנועת בית"ד ברדתי אוטרתיה בקישו מהאיש, שהצליח עד אז להביא עשדות רבות של יהודים לפלשתינה, לארגן קבוצה גדולה שתפנה את רוב חברי בית"ד מאוטרתיה. די אקטיון הצגיע שוגלילי ייסע לפיראוס לתפש אוניה גדולה דיה להעביר מאות נעדים. ד"ר וילי פרל ומבריו התחילו לרשום אנשים לעלייה. כעת, כשתועמטדים לעלייה היו אורחים אוטרתיים, לא היה אפשר לארגנם ולהעבירם אלא באישורו של אייכמן, ורק עם אישור מפורש להוציא משבצ חוץ מהמדינה.³⁶

כבר כהגיעו לווינה, במאי 1938, תחליט אייכמן לפשש את תהליכי ההגירה כדי להיפטר במהרה האפשרית מכמה שיותר יהודים. לפטרה זו הוספן את מנהיגי יהדות אוטרתיה וראשי תנועות העיוניות וביקש מהם דו"חות על תעשה עד אז לזירוז התגירה. מנהיגי הרוויזיוניסטים בווינה, ר"ר ון ויזל, תנס פייורץ, וד"ר ארטונד שכטר, ברח ממנה לאחר הסיפות שלפני הפלישה הגרמנית לאוטרתיה והשיפו להתדמת סתורה גרמנית, כך נשאר בווינה רק המנהיגים מהשורה השניה ותשלשיות.

למרות שאייכמן הבחיר לפטר שאין הוא מאמין בעלייה בלתי לגאלית, פנה פרל לר"ר לנגה, ראש הגסטאפו, וקבל אישור להוציא משבצ חוץ - 3,500 לירות סטרלינג, שהועברו לגלילי באחתונה. גלילי לא מצא אוניה די גדולה להסעת מאות נוסעים, וחבר שלוש אוניות קטנות, בניזין ה"ארטימיסיה". הקבוצה האחרונה של "אף-על-פי" יצאה ב-19 ביני 1938. הגיעו בה גלילי לאחתונה 381 חברי נוער בתדיר וגלילי לכוש מדי אדמירל, ניהל מצעד צבאי ברחובות המרכויים של העיר. פללה נכנסו שלוש אוניות לנמל פיראוס, מה שמשך את תשומת לבו של הטגל הדיפלומטי הבריטי אשר התל לפעול

ליוון כחנת מעבר כלכלי, קשיים נגרמו לאורחי פלישתניה ולחברות חירות ואלה החלונוו בפני ממשלת יוון. לאחר מכן הוגבל החוס להחרי גרמניה ואוסטריה בלבד, ולמעשה גם הוא הופר. לבריטניה לא היה סיכוי כלשהו לקבל את עזרת ממשלת מרקסס בניצית מעבר של יטהגרים בדרך יוון. נאחרת תקשר כתב קוקרופאט:

"The Jewish organization in Greece disposes of considerable sums of money and with their allies in the Aliens Branch and the Greek Ministry of the Interior they will continue to direct their activities from Greece. Greek officials are all out to make as much money as possible by hook or by crook and this owing to the instability of the present Greek government which is liable to be upset at any moment."³⁷

חירושי פעילות ה"הגנה" ביוון

היוזמה להחריש והפעלה החלוצית באה מפולין. שם היתה קיימת תנועה של רבנות חלוצים, פרי חינוכן של תנועות-נוער פורחות. אלפים שבו ממתנות הכשרה וחיו חיי סבל ומצוקה בצפייה שעליהם תאושר. בהמתנה הממושכת היתה משום סכנה להתמוטטות הכשרה החלוצית. עלייה מזורזת של כמה חלוצים יכלה לשמור על תוחלת החיים של המשרכת.³⁸

בפולשתניה, לא היו תמיכות מתאימות להפעלה: מאורעות עם הערבים, שחרף פעולה הרוק התקיים בין הסוכנות היהודית לבין השלטונות הבריטים, ושרדה אופטימיזיות כלפי ועדת פיל, שזו תקדם את כינונה של מדינה יהודית בקרוב, ואולם, על אף התמיכות האלה גבר לחץ החלוצים בפולין.

לאחר שהשתתף בקונגרס הציוני העולמי ה-20 בציריך באוגוסט 1937, ביקר בריגנסקי בקיבוצי ההכשרה בפולין.³⁹ לאחר שראה את מצוקתם, ריחז למוכיחות הקיבוצי-המאורח על תביעתם של החלוצים לעלות לארץ-ישראל ואמנם לאחר כמה דיונים, החליטה המוכיחות להחיש את מפעל העלייה תעצמאית. בסתיו 1937, הוטל על בריגנסקי לטור לנמל איירופאי ולהכיר ספינה. דני שינר, אשר כבר גמא בפולין, נחיה אתראי לארגן את החלוצים, ולוי שוורץ, בעל ניסיון מפורשת ה"חלוסי", נבחר לעזור לבריגנסקי. שוורץ ובריגנסקי פגשו את שינר באתונה, ואף חרשו את הקשר עם ויקטור מאיר, אשר המכים לעזור להם בהמשך אויניה. בריגנסקי ושינר נשארו באתונה לחפש אויניה ושורץ נסע לפולין לארגן קבוצת עליים.

מעפיל לארץ מוצאו כשתמס. לכן, ציין הניציע העליון לפלשתניה, הרולד מקמייקל, ש:

"the essential objective should be to induce the Greek Government through diplomatic channels to prevent the shipment of the human cargo from Greece."³⁴

תמה של ממשלת יוון לעלייה הגרמנית-הגרמנית לפלשתניה בתקופה זו היא עדיין תעלונה. לא ידוע מה סוכס בין גלילי לבין פקידים ממשלתיים ובאיון מידה כובדו והסכמים. גלילי מסרב להתראיין והפקיד את עזרתו בארציון לתיעוד בעל-פה בכתבן ליהדות ומנו באוניברסיטה העברית בירושלים, הוא רדיש שתחומר ייפתח לעיון רק חמש שנים לאחר פשידתו.

על פי רוב, לא מנעה ממשלת יוון את המשך ההגירה הגרמנית-הגרמנית בתגובה לטענותיה של הציגות הדיפלומטית הבריטית באתונה השכנה ממשלת יוון שלא הבחינה שלממשלת פלשתניה יש עניין למנוע פעילות זו, ושפקודים גבורים כממשלת פלשתניה עצמו עין כשהורדו יהודים בפלשתניה.³⁵

כשהעלה הממשלה הכרישית את נושא פיקוח תמיכה של מתגרים כלתי-גליליים פוטמציאלים דרך יוון, שיתפה יוון פעולה, אך כללים רכים הופרו או קוימו בצורה רופפת. מר אויאואו, קצין פיקוח דרכונים בריטי כתב על זה בנו הלשת:

"there was a powerful Jewish Organization in Greece which directed illegal immigration to Palestine and that organization had the support of the highest officials in the Aliens Branch as well as in the Ministry of the Interior. The Greek government had repeatedly promised to prevent illegal immigration of Jews through Greece but the promises were never fulfilled and will never be fulfilled as long as the present Government is in power."³⁶

הפקיד הבריטי הפריז בתיאור כוחה של תנועת ההעפלה ביוון. אולי רצה ליצור רושם של תומרה כדי שכלונדון ידאז כך את המצב.

לאחר שהציגות הבריטית באתונה הודידה את ממשלת יוון שגלילי עומד בראש הברית מעפילים, נאסר גלילי בהאשמת עגינה בלתי-חוקית ביוון. אבל לאחרי-מכן שחרר על ידי מת מזכיר המדינה לכשתון הציבור שסמכותו היתה מעל לזו של המשטרה העירודנית. לאחר מנעים בין שליח הוד מלכותו ליוון לבין השלטונות היוונים, הודו היוונים לקצינים הקונסוליים שלה בעולם לסרב להעניק ויות לכל היהודים. ההוראה ניתנה, ואולם לפי פרושה היא לסרב גם את כניסתם ליוון של אורחי פלשתניה שכאו מפלשתניה גם אם באו

התכנון, למרות אהדת ההמונים ביוון למפעל הציוני.⁴⁴ בפועל, נמשך מצב זה עד סיום מלחמת העולם השנייה, אך האוניות עדיין נקנו ביוון.

עבר הקיץ ולא נעשתה כל פעילות. ואולם בנובמבר 1938, לאחר האירועים של ליל הבדולח בגרמניה וכינוס הוועד הפועל הציוני בלונדון, החליטו מנהיגי הנוער העבודה שהגיע הזמן להאיץ את ההצפלה.⁴⁵ באותו זמן גילו "שמעון" (ברגונסקי) ודני שינר את האחים קוסטה וריימיטריס וורניקוס ואביהם "יעצבע", שתכנימו לוציץ את שירותיה של האונייה "אטרדטו", אונייה מהירה וחזקה.

מכיוון שהפעילות ביוון נעשתה בלתי-אפשרית, הועברה האונייה לאיטליה, דגלה הוחלף לדגל פנאמי בהתאם לרשימת הממשלה היוונית, וב-1938.25.11 הפליגו 300 חלוצים ב"אטרדטו" מנמל בארי באיטליה והגיעו בשלום לחופי איזי-ישראל.⁴⁶ ואולם, בלי הסכמת ממשלת יוון, לא היה המבצע יוצא לפועל. האחים וורניקוס, בכות הקשרים הטובים שלהם, הצליחו להעלות את הנושא בישיבה רשמית שארגנו עם כמה שרי ממשלה בפגישה, הבהרה מיידת הלווץ שהפעילה ממשלת בריטניה על משרד החוץ היווני. למרות זאת, הושג הישג של ממשל מן הפגישה. שר החגנה הכיסיח ששלטונה יוון תתעלם מיציאתה של המפינה מנבולת יוון. באוקטובר יצאה המפינה מיוון ליווןציטה, שם החליפה דגל.⁴⁷ יותר מאוחר, ב-14 יוני 1939, לאחר שהספינה ("קולורדו") נתפסה, הבריה המוסד את דמיסדי וורניקוס מכלא עכו לחי"ל 48 מאז אביב 1939, החליף קרבנוציק צעיר, יוצא ארה"ב מקיבוץ בית-השדה, ששמו שמורה צמרת, את יחיאלי באחונה לחפש אוניות עבור הייטוסר.⁴⁸

"בסקטו האישי ניסה שמורה לעודד מחדש את עניינם של האחים וורניקוס בפעולותיהם, אחר שאיבדו שלוש מאגותיהם, שנחפסו והחזרו על ידי הבריטים. אך אברן האגרות תהויה מכה כה מוכרחה על האחים וורניקוס, עד שלא היה אפשר להגיעם לחזר ולהסתכן".⁴⁹

כשבדצמבר 1939 נתקצו שלוש אוניות קטנות נושאות פליטים בנחך הדנובה הקפוא ביוגוסלביה, התקש צמרת עם יאן פנדלילס סוכן אוניות יווני שעבד בבוקרשט, בעזרתו מצאו ספינת קישור יציבה, קטנה אך אמينة, ה"דאריאן". ה"דאריאן" שטה בין יוגוסלביה רומניה וארץ ישראל, עד שעלה על מוקש וספעה.⁵⁰

המשך הפעילות הרוויזיוניסטית

לאחר הרדת גלילי מפעילותו המשיכו הרוויזיוניסטים בפעולות ההפעלה

מאייר קישר בין שני הארץ-ישראלים ובין הארגילים חודשים, חיילי בנמלאות, שהפגין התעניינות רבה ביחדות ובגורל יהודי אירופה.⁴⁰ חודשים לא היה מומחה בספנות ולא ניתן בכיסודן מיוחד במשא ומתן עם אנשי ספנות פקחים, אך מסירותו ורדיעותו הביטחית את השפה הגרמנית סייעה לו לשרת כמתרגם בין השלוחים לבעלי הספינות. וכך נמצאו מברית רוב-חובל מנסות, ואולם בוועד הפועל של ההסתדרות היתה מחלוקת בקשר לחודש עלייה העצמאית. פגישה קבוצתית התקיימה בין בן גוריון, אביגור, ישראל גלילי, ישיאל בן-יהודה (מתוך הקיבוץ המאוחד), וואב שינר. בן-גוריון סבר שעלייה ישא מכתב את המאבק לעלייה לצאלית. לא התקבלה החלטה וגלילי הסיק שהוא חופשי לפעול על פי הצורך. גלילי ואנצו סרגי שהיה באותה עת בשליחות בסקנדינביה, ניסו לגייס כספים, בהסתדרות - המשיר בן גוריון להתנגד בתוקף לרעיון, וביניהם חזר שינר ליוון כדי להמשיך את התהליך.⁴¹

חודשיים ימים מאבקים, שותיעי ברנגנסקי, חודשים ושניד בנמל עד שמצאו רב-חובל בשם מאכרוס, שותיעי להם ספינה בשם "פוסידון". האונייה נשלחה מפריאוס לקורנתוס כדי להתחמק מעיני הבריטים. ב-31.08.38 עזבה קבוצה של 65 חלוצים מפולין את הנמל הקסן לאבריון, ואחר 12 יום הגיעה האונייה לחופי הארץ. צוות האנייה בפיקודו של דוידקה נמרי עשה עבודה מצוינת בהורדת הנסעים, ולאור ההצלחה הצטרף צבי יחיאלי לקבוצה באחונה בחיפוש אחר ספינות גדולות יותר. האונייה "ארימיסדי" נבחרה להחליף את ה"פוסידון" ביוון שהיתה גדולה יותר. ב-19 אפריל 1938 באה הארימיסדיה לארץ ישראל ועל סיפונה 128 חלוצים. בהפלגה השנייה של הארימיסדיה הוסעו 157 חלוצים מן ה-18 עד ה-23 ביולי 1938.⁴²

אך תנאי העבודה הלכו והידרדרו. הופעתו התפגגתית של גלילי עוררה את תשומת לב של המצונות הבריטית באחונה וזו לחצה על ממשלת יוון לאסור את כניסתם של מארגי ההפעלה לתחומיה. לאחר שהרוויזיוניסטים צעדו ברחובות אחונה נושאים דגלים ציוניים, ראו בהם שלטונות אחונה מעשים פוגעי ויחסם לתנועת ההפעלה נעשה שלילי יותר. נאסרה מברית כריטיס נסיעה באונייה ליוון להורדים מארץ-ישראל. לנסעים היהודים במחלקה הראשונה בלבד היה מותר לרדת באופן זמני בפריאוס, שם עגנה האונייה ל-36 שעות. יתרה ברינגנסקי, אשר נסע ליוון ביולי 1938 באונייה פלנית, נאלץ לקנות כריטיס עד קונסטנצנה, שבדומיניה.⁴³

עקב זאת העל גלילי הספנות את מחיר שירותיהם לרמה כזאת שלא היה אפשרי לעמוד בהם. לרובי לוי שורץ שתי הממשלות בפלשתנה היו עוינות להם: הממשלה הבריטית והנהלת המכנות היהודית. כתבה ברבה תבסי: "זמן לא רב התפל איסור חמור על ספינות נושאות דגל יוון להסיע מעפלים בהם

טבלה ב'

אוניות הריוויזיוניסטיות* 1939-1937		שם האונייה
מספר עולים	תאריך כניסה לארץ ישראל	
15	13.4.37	אף-על-פי
54	ספטמבר 1937	אף-על-פי
86	מאס 1938	אף-על-פי
381	יוני 1938	אף-על-פי
180	אוקטובר 1938	דרגה א'
550	דצמבר 1938	דרגה ב'
540	דצמבר 1938	אלי
734	5.12.38	ציפא א'
250	דצמבר 1938	רלפא
800	6.2.39	קטינה
750	16.4.39	ציפא ב'
465	22.4.39	אמיה רוני
692	4.6.39	אמיה ניקולאוס א'
720	28.6.39	(פלש סרנספורט)
560	20.6.39	אסתר (פרצים)
814	23.8.39	ניק
724	22.8.39	אמיה ניקולאוס ב'*
650	אוגוסט 1939	פאריסה
700	אוגוסט 1939	אוסיריס
654	1.9.39	טריפולי
1130	25.9.39	פרוסולה***
11,449		נעמי ויליה
		סה"כ

* ובכלל זה אוניות של תפילי המתמדות תיונית החרישה אשר הוצאו מן התנועה, בשיתוף עם סוכני נסיעות, קטגוריה זאת כוללת את ספינת "המנוחה", ובמסגרתה נשלחו ארצה 4,535 עולים (ראו: אבנר, גבי שריג, הנדעונים באוניות התפעלה, תל אביב 1988, עמ' 10-13; מרדכי נאור, התפעלה, 1948-1934, תל אביב, 1981).

** 769 מעפילים היו באונייה יריס"כ בשעתה באש לאתר יציאתה מרודוס ב-6.7.39. תיצולים הושבו לרודוס, ולאחר שהות של שישה שבועות במחנה צבאי צורפו לקבוצה של 45 יהודים מקומיים. מרודוס הם הפליגו באונייה "האגאוס" ויקולאוס ב' ב-20.8.39, וב-23.8.39 הגיעה זאונייה אל מול חוף נתניה שם נאסדו המעפילים בריד סיוט משטרת התופים המריטית.

*** נוסעיה היספורטולה" העברו לאונייה "סירינג הייל".

שלהם. בתמונה הפולת, הם עשו בשנתיים הנאות יותר מאשר בין 1934 לאמצע 1938. לאחר הפלגות "אף-על-פי", הייתה האונייה הראשונה דראגה א', המארגנים נענו בחיוב לבקשת "אגודה ישראל" לקחת קבוצה של יהודים אורתודוקסים מאזור בורנגלני במהל האוסטריו-הונגרי, אשר זמן קצר קודם לכן התקפו באגרויות על ידי האופוליסיה הנגמנית בעודדם של קנשניים נאציים. מרדכי כץ ופאול האלר נסעו מאוסטריה לפריזאוס לחפש ספינה. בספטמבר 1938 התגבר גלילי לעזור להם ומצא להם בעל ספינה בשם דאואריס. דאואריס שלח מאתונה לפיומה שבאיטליה את ה"דראגה", וזו עשתה כמה הפלגות מאיטליה ומיוגוסלביה דרך הונגריה. 51 בנוסף ל"דראגה" התכיר דאואריס לריוויזיוניסטים את האוניות "ציפא" ו"אלי".

אוניות של ההגנה - עלייה ב' 1937-1939

שם האונייה	תאריך כניסה לארץ ישראל	מספר עולים
1. פוסידון א'	12.1.38	65
2. ארסטיסה א'	25.4.38	128
3. פוסידון ב'	25.5.38	65
4. ארסטיסה ב'	23.7.38	157
5. ארסטיס א'	30.11.38	300
6. ארסטיס ב'	15.1.39	300
7. ארסטיס ג'	20.2.39	300
8. ארסטיס ד'	15.3.39	378
9. אסימי	11.4.39	470
10. ארסטיס ה'	23.4.39	408
11. ארסטיס ו'	30.4.39	337
12. ארסטיס ז'	28.5.39	400
13. קולודיו ז'	14.6.39	379
14. קולודיו ח'	28.7.39	377
15. דורה	12.8.39	480
16. סיינג הייל	1.9.39	763
סה"כ		5,307

* אריה ל. אבנר, מולוס עד טאורוס, עשור ראשון לתפעלה 1934-1944, יד ספנקן והוצאת הקיבוץ המאוחד 1985.

בניסיונות אלה, אך הן היו פרי יוזמה של אנשים שבבחינתן מעורבים פארתון העפלה ולאחר שהורדחו כאמור מן התנועה, המשיכו את פעילויותיהם בכוחה השעות.⁵²

הרוב המכריע של האוניות השתייכו לבעלי ספינות יווניים, וכן אף אוגוסט בריי תובלים יוונים.

ספינות העפלה רבות עברו במי יוון ולעתים נתקעו הספינות אף על-פי שרטון. כך למשל, בנסיעה השנייה של ה"צ'פ"י 53 על יד כרתים, פגעה האונייה בסלע וחור ניכר נחתמתה. הנוסעים הועברו לאונייה "קאטינה" אשר עגנה על יד האי והם הפליגו בצפיפות גדולה. קודם לכן ניסה שלמה טרכטמן להזיז כאמצעות ההגה את האונייה מן הסלע, אך ככל שהמשיך לנסות, גדל החור והלך, ויותר ויותר מים חדרו לספינה. המבל שחיבר את הציפו לקאטינה נקרע והאונייה הראשונה טבעה, שני מלחים טבעו לאחר שקפצו למים בניסיון לסתום את החור.

בעלי הספינות הסתכנו ששהחכירו את ספינותיהם למטרות העפלה. אם נתפסו, - הסתכנו במאסר ובהחרמת ספינתם. במדסיי נפגשו אליהן גלעור ואברהם סטנסקי מהוויזיוניסטים עם בעל ספינה בשם מינולאקוס, אשר סיפק את האוניות "פאריטה" ו"נעמי גיליה".⁵⁴ בהתחלה, דרש מינולאקוס ערבות מרוסשילד, אך לבסוף הסכים לקבל כמב ערבות מהמשרד של הצי"ח בלונדון. ה"נעמי גיליה" הטיעה 1,300 מעפילים, ובכללם 300 חברי בית"ר. האונייה הפליגה מסלילנה, רומניה. המאוננים המתכוונו להגיע באונייה 1,200 בתורים מפולין, אך 200 בלבד הספיקו להגיע לאונייה ולהציל את חייהם מידי הנאצים. כשנכנסה האונייה למפרץ חיפה, הוחלט בפיקוד האונייה לזנום מהלך חדש, וביקשו רשות להוריד את הנוסעים.⁵⁵ השלשונות המבלבלו והישו לנוסעים לדרך. רב החובל נאסר והאשם בהבאה בלתי-רשומה של מהגרים, במשפט הוא הוכיח שההורדה לא הייתה בלתי-רשומה, הוא הביאם לחיפה, והם ביקשו רישון לדרך, והרשון הונפק להם. רב החובל יצא זכאי במשפט ושומרד יחד עם הספינה.

בתחילת 1939, לאחר שבמשרד העלייה של הצי"ח שררו תקוות גדולות להגדלת ההעפלה עקב ורידת פריס,⁵⁶ נסעו מווזנה לקונסטנצ'ה 151 פליטים ובכללם משפחות עם ילדים וקרבני סייע מנומרים מקומיים, הם עלו אח"כ על האונייה "ריס".

גורנטיין וסוכנות הנסיעות "רומניה" החכירו את האונייה "ריס" והביאו אותה לקונסטנצ'ה.⁵⁷ השלשונות הכריזים ציינו שהיו בה 454 פליטים וימים: חורף עזה וילי פרל, שגורש מרומניה, הגיע לרודוס. שם מצא מועמדים לעלייה -

טבלה ג'

אונייה שהגיעו בהסמת קבוצות אחרות 1937-1939*

אונייה	תאריך כניסה לארץ ישראל	מספר עולים מארגון	מספר עולים
1. סנרו	מאוס 1939	270	270
2. אסיה	אפריל 1939	699	699
3. קרליצה מריה	מאי 1939	350	350
4. אגוס ניקולאוס**	19.5.39	309	309
5. לייל	3.6.39	921	921
6. דימפריוס	7.6.39	244	244
7. לאס פילאס***	1.7.39	370	370
8. רודניצ'ר א'	10.8.39	305	305
9. רודניצ'ר ב'	16.9.39	371	371
10. רודניצ'ר ג'	14.11.39	457	457
סה"כ		4,296	4,296

* אבנרי; נאור; שריג, עמ' 11-13.
 ** אין זו אותה אגוס ניקולאוס של המין פלש בעלת אותו שם, הרשומה במבלה של האוניות הרוויזיוניסטיות.
 *** אונייה שארגון ר"ר קונפירנו לאחר שמצא סוכן בשם ליקודוס שהציע להשכרה אונייה שהייתה בבבלות חברת ספנות יוונית.

טבלה ד'	סרי"ב לשנים 1937-1939	מספר עולים	%
הגנה - עלייה ב'	5,307	25.21	
רוויזיוניסטים	11,449	54.38	
אחרים	4,296	20.41	
סה"כ	21,052	100.00	

בסיכומי של ד"ר הביא הרוויזיוניסטים מעל למחצית העולים לפלשתינה בשנים 1937-1939. המוסר לעלייה ב' הביא רבע מהם, ונורמלים אחרים, בעיקר מוכני נסיעות, הביאו לארץ קצת פחות. בי-1939 עזרו לרוויזיוניסטים עולים רבים שארגנו פעילי הצי"ח לשיעור אשר הודחו מהתנועה, ושכבמה מקרים עברו בשיתוף עם סוכני נסיעות. מתוך סך של 11,449 עולים שהביאו הרוויזיוניסטים, 4,535 הובאו בידי גורמים אלה. רשמית לא חמכה התנועה

האנוני, החלים שתי מפרשיות והביא לחיפה. סדרת מניין סי' האנוני אנוני
ניקולאיוס הגיעה ישר לנתניה. הצבא הבריטי הוצק לחוף. חסם את הגישה
לנקודת התדרה ואסר את המפעלים.

האנוני העצמאית: 1940

ב-1940 מילאה יוון תפקיד מרכזי בתנועת המדינות שאורגנו על ידי גורמים
עצמאיים. מורונה, שלח בדרך קונפנו 400 עולים באונית "ליברטאד"⁶⁰
בימים אלה כשיוון היתה בציר ההפעלה, נקראו יהדות יוון והקהילות היהודיות
של אתונה ושלוניקי להעניק עזרה. יהודי יוון לא איכזבו את אחיהם.
המפעלים קיבלו עזרה כספית, ויהודי יוון הטיפו "קצת משלהם" ועזרו להכין
את האנוני להפלגה. "ליברטאד" עגנה באי לסבוס ונכנסה למפרץ הער
מיסיליני.

בעיירה היוונית סינרי, על חוף המפרץ, קיבלו המפעלים יחס טוב וחם.
היוונים השאילו להם אונייה כדי להעביר את הנוסעים מהליברטאד אל
החוף. הכפריים הסכימו לסכור להם יקות ופירות, ומכפר באזור בא מכוני
לחקן את המנוע.

למרות נאירות החם, לאור שבועות של נדרדים במנאים צפופים, חלו כמה
מפעלים בצפרינה ואחרים בטיפוס. שוב נמבקשה עזרה מהקהילות היהודיות
של אתונה ושלוניקי. שלח נשלח למיסיליני מטעם הקהילות, והו סייע לנטעים
וסיפק להם ציוד להמשך הטיפות.

לאחר שבועיים חוקן המנוע של ה"ליברטאד" והאנוני ששה לאורך איי
הודריקאניני, שהיו חתה בכניש איסליקי. כשנצטוו המפעלים בתורכיה, הם לא
זכו לקבלת פנים חמה, ונקישי השיגו מיס. שוב נתקע המנוע, אך האנוני
המשיכה לשיט בכוח המפרשים. הטיפות נמשכה באיטיות, החום הפך מאור,
והטיפוס התפשט במהירות. ב-18 ביולי 1940, שישה שבועות לאחר שהפליגה
והטיפוס הגיעו המפעלים אל החוף שממול לזכרון יעקב.

האנוני מורונה, שהיה אחר מן המאורגנים העצמאיים המרכזיים ב-1940,
ברישול שטרופר, שהיה אחר מן המאורגנים העצמאיים המרכזיים ב-1940,
ניקר ביוון כדי לקנות אונייה. הוא ריזר לקהילות היהודיות של וינה, דניג,
ברלין, וברופשט והוזיר אותם מפני סוכנים מפרוקפקים ועוד אותם לסטור
עליו בלבד.⁶¹

שטרופר היה נציג הקהילות היהודיות של וינה, ברלין ופראג. הוא עמד
בראש משרד הגירה בשם Auschuss fur Juidische Ubersiedlungs-Transporte (הוועד
לשליחת יהודים מעבר ליס), אך בפועל הוא אולץ על ידי "הגנרלאלשלה"

יהודים מקומיים ופליטים שמצאו שם מקלט. פרל טיפלן לקורנושיין והם סיכמו
שהידיים יעבור ברודוס וייקח עוד 200 עולים.

קבלת העולים האלה ספקה פתרון חלקי לבעיה פוליטית קשה שעמדו
בפניה 118 משפחות יהודיות (350 נפש בקירוב) ברודוס.⁵⁸ ברוב מקיקה
אנטישמית משנת 1936, תפצה איטליה לבטל את האחריות האיטלקית של
יהודי רודוס החלשים, שהגיעו בעיקר מתורכיה. (מאז 1923 היה האי חתה
ריבונות איטלקית בהתאם לאמנת לואן שנחתמה באותה שנה) ליהודים האלה
נחתנה ארכה לצאת את הער מאי 1939. מתוך 200 יהודי רודוס שנתפרסו
להפלגה, כ-75 נפשות (19 משפחות) עמדו אפוא להיות מנושרים מהאי.

לאחר שהאנוני ירדים הגיעה לאי רודוס והעלתה על סיפונה 200 עולים
יהודים (ב-6 יולי 1939) עלתה האנוני באש והתחילה לטבוע. למולם, היתה
האנוני "פיומה" בסביבה, ומלחיה הצילו את נוסעי הידיים והביאום בחורה
לרודוס. השלטונות האיטלקיים שיכנו את המפעלים במחנה צבאי ער
שהממשלה המרכזית החליטה על גורלם. לכמה מהנוסעים חסרו דרכונים.
ולרעת הבריטים לא היה לאן לשלחם. באותה העת המכו שלטונות איטליה
בערביי ארץ ישראל רלו תמיד נסיעה לארץ-ישראל. המדינה החודה היתה
לשלוח את האנוני חורה לרומניה. אם הימצא אונייה רומנית שתסכים
להעביר את הנוסעים.

עמדת איטליה הפשיסטית כלפי הערבים והרצון להיפטר מן היהודים היו
הגורמים העיקריים שהביילו להחלטה לאפשר ליהודים להישאר באנונייה
בתחומות זו והעלו על הסיפון עוד 45 פליטים שהגיעו לרודוס וחיכו לגירוש.
כעת חיכו לעלות ארצה 814 יהודים.

ניצולי האנונייה היו במצב ירוד. הקהילה היהודית של רודוס סיפקה
לפליטים עזרה ככל שביכלה, אך העזרה לא היתה מספקת.⁵⁹

שישה שבועות שהו ניצולי הידיים במחנה. באותו הזמן, הגיעה מארץ
ישראל משלחת מצוינת בסמוכי כסף, מזון וכיבוד. אך מארגני המשלחת לא
שמרו על החשאיות המתבקשת, וילי פרל נאסר על ידי השלטונות האיטלקים,
ושימש כנראה כו'ערוכה עד שהפליטים יעזבו את האי. פרל התקשר עם
גורנושיין, שחקר מורדרלאקיס את האנונייה "אגיוס ניקולאיוס" שזמן לא רב
קודם לכן הטיעה עולים לאנונייה "סלומיה" וחזרה לפיראוס. הוסכם
שורדרלאקיס יחזור על התרגיל שביצעה אונייתו בהפלגה הקודמת - להשיט
אותה בליווי סירות מפרש, ובנובמבר, ממול לחוף, להעביר את הנוסעים עליון
כך שבמקרה שסירות המפרש יחדמו לא ייגרם נזק רב.

ב-20 באוגוסט 1939 שטה ה"אגיוס ניקולאיוס" עם 814 פליטים מרודוס
וב-23 באוגוסט, הגיעה אל מול חוף נתניה. פטרול חופים משטרתי גילה את

באיסטנבול נציגות של תנועותיהן כדי לשמור על קשר עם התנועה בשטחים הכבושים ע"י הנאצים. ב-1941 מונחה לעניין זה משלחת שהתרכזה מנציגי כל התורים הפוליטיים בתנועה הצינונית.⁶⁹

בריווח לזועד הפועל של ההסתדרות לאחר שובו מאיסטנבול-באסטנבול ביקר טרי קולק את היפקודו של המשדר באיסטנבול והליך שפמה מהשליחים לא היו מתאימים לתפקידם, לא שמרו על סודיות ולא נכלו התנועות חונכו הנאשים במידה הראויה לטכנה ולהקרה שתפקידם קמח. קולק סבר שדי בארבעה או חמישה אנשים כדי לבצע את העבודה, המפיק להחזיר שליחים הביתה כדי שלא יפריעו.⁷⁰

ס-1943 עכדו במשלחת שמונחה ע"י הטכנות היהודית וההסתדרות, מנחם בדי, וניה פומדניץ, ושינד (שהחליף או את יחיאלי).

מתוך ה-740,000 לירות ארץ-ישראליות שנמלטו בריי הישוב, הגוינט וקהילות העולם התחפשי, ושנועדו למטרות הצלה, רק 8,275 לירות הוקצנו להצלה מזוון. סך זה שולם לפריזינגס היוונים עבור הצלת היהודים. על כל יהודי יווני שניצל, שילם המשדר באיסטנבול לירה סטרלינג זהב אחת.⁷¹ העזרה שהשיש היישוב היהודי אתונה הייתה העזרה הדיצינית היאשונה שהם זכו לה.

מאיסטנבול היה קל יותר לקבל מידע על נעשה בשטחי הכיבוש הנאצי, והמשלחת ניסתה ללמוד על המתרחש בקהילה אחת על פי אידיעים שקיבו בקהילה האחרת. דוגמה לכך היא הניסיון ללמוד מן המשא ומתן שהתקיים בין יהודי סלובקיה ובין הקצין הגרמני וצלמי בקיץ 1942, על גורל יהדות יוון.⁷²

כשהגיע מנחם בדי לאיסטנבול ב-1943 הוא התקבל בהסתייגות ועודד את השירות המשטרה. רוב הזמן היו אנשי תצוות תקינים ללא מעשה בגלל העדר כספים ואמצעים. כשנוצרו כבר החלטות לתעסקיה, בדרך כלל הן לא נוצלו כראוי. למשלח גם לא ייתה סמכות להתחייב מעבר לגבולות האמצעים שעמדו לרשותם.

ב-10 במאס 1943, נוסע גירוש יהודי בולגריה והם הוכנסו לשמורת מיוחדים, ואלים יהודי תראקיה ומקדוניה אוריים שסופחו לבולגריה לאחר הכיבוש הגרמני של יוגוסלביה ויוון, לא ניצלו מהסע ההשמדה והם נשלחו לטרבלגניקה, פרטים אלה הגיעו למוסד בעת ביקורו של אליעזר קפלן באיסטנבול ב-1943. משימתו הזוה לשאת ולתת עם הכריזים ועם התורכים, ולברוק יותר מקרוב את האפשרויות לעזרה והצלה.⁷³

יהודי תראקיה נאסרו כלילה שבין ה-3 וה-4 במאס 1943, קודם לכן מתחלת הכיבוש הבולגרי, נסגר האזור תמימית ולא נודע דבר על הנעשה בו.

של אייכמן לרוח את יציאת היהודים לארץ-ישראל. בערך בפברואר 1940, מינה אותו המסאפו להיות הנציב המנהלי לכל המשלוחים הבחתי-לגאליים.⁶² מאבגרינוס, בעל חברת אוניתי, הוא קנה שילש אוניתי: היאטלנטיק, ה"פספיק", וה"לילוס", אשר הביאו לפי סדר שמתחתן 1,800, 1,000 ו-700 מתורים. ביולי 1940 עברו האוניות מפירזאס למשל טולמעה שכרומניה.

הן הפליגו תחת רגל פנאפי.⁶³ ואלם רק כחודש ספטמבר הפליגו האוניות. כשהגיעה ה"פספיק" לזופה ב-1 נובמבר 1940, הוצב משמר משטרה באונייה.⁶⁴ ב-4 בנובמבר הועברו הנוסעים ב"פספיק" ל"פספיה", יחד עם 130 אנשים מה"אטלנטיק". יחד ה-200 איש טבעו בפצוץ היפסיה" שבצעו חברי ההגנה כדי למנוע את יציאת האונייה חזרה ליס. הניצולים קיבלו רשות להישאר בפלשתנה. יתר הנוסעים מן ה"אטלנטיק" גורשו למאורציוס.⁶⁵

הצלת יהודי יוון במלחמת העולם השנייה

בשנתה הראשונה של המלחמה עדיין היה אפשר לשלוח ספינות ביים-התיכון, ואלם עם כניסת איטליה ללחמה בינוי 1940, וקביעת ים-התיכון כשטח קרב עם האויב זומצמה מאד תאפשרות הזאת. שנה אחד כך והחל מינוי 1941 נחשב הים התיכון כ"שטח מרינה חסומה", והוא הפך לאזור קרב של הציים הלוחמים. כל אחד מהם מצויד בציר חדיש שנועד לחוות כל תנועה ימית, וצי של צוללות נישאות פגזים, המוכנות לירות בכל ספינה חשודה בדרך. בנוסבות אלה מצאו הפליטים היהודים את עצמם בתור פיונים כשהם מאוימים על ידי בוחות ימיים שונים.⁶⁶ זה היה המצב עד אוגוסט 1944, ואלם ממשלות של מדינות שונות התעלמו מתנועת הספינות מיוון, תורכיה ואיטליה כלפי חופי פלשתנה. רק בארץ ישראל נתקלו הספינות במחסומים ברישיים. אף על פי כן התברר כמה מתן על המבשולים והגיעו בשלום לחוף "המובסה".

יש לציין שבתחילת מלחמת העולם השנייה, קודם הכיבוש הגרמני, היו אורחי יוון בעדיפות נמוכה לקבלת רוחת מעבר מתורכיה לפלשתנה.⁶⁷ אף על פי כן רבים הצליחו לחמוק. בין 1939-ל-1945 עברו כ-40,000 עולים פליטי אירופה דרך איסטנבול מתוך סך של 81,000 עולים לגאליים ובלתי-לגאליים שעלו לארץ ישראל בשנים אלה. משם הגיעו העולים לפלשתנה בכרבת שנסעת דרך תאלב, סודיה.⁶⁸

לקראת סוף 1940 ביקשו התנועות החלוציות בפלשתנה, אשר המשיכו לשמור על קשר הדוק עם חבריהן באירופה, מתחלת הטכנות היהודית לחקים

אליהם. 1,500 עד 2,000 נוספים הוגרו לפלשתינה בעלייה בלתי-לגיטימית דרך תורכיה. הפטריארך דמסקינוס עזר ליהודים להתחנא, סייע להם להתנצר באופן פיקטיבי, וצמד פונטיית להגנתם מול כוונות הגרמנים והנבחרתיהם. הוא לא חשב להרזיג את הנאציים או לסכן את עצמו, גם משהושים במעצר בית על ידי הגרמנים, הוא נקט צעדים פוליטיים ומוסריים נגד הנאצים וניסה בכל יכולתו לעזור ליהודים. עזרתו ליהודים והיעדרו שעורר את ארזי הנוצרים לעזור להם, האריך את הזמן שעמד לרשות היהודים להסתתר ולמצוא מקלט ומני קודם יצאו מיוון בסירות דיג לתורכיה ומשם לפלשתינה.

כאמור בין 1,500 ל-2,000 יהודים ברחו מיוון והגיעו לפלשתינה בשנות הכיבוש הגרמני מאפריל 1941 עד אוקטובר 1944.⁷⁸ בהתחלה, היה כל המתגלך בלתי חוקי. יהודי היה בורח פרמט מראזור הגרמני במקדונה, נכנס לאזור האיסלקי בדרום יוון ומגיע לאתונה. הוא היה יוצא מהאזור האיסלקי בסירת דיג או בספינה צבאית אנגלית או יוונית מאתונה או מכפר בחופי אסיה, ומגיע לתורכיה. כשהגרמנים החליפו את האיסלקים ביוון המתונה, דרש המפקד הגרמני באתונה סטרופ ופסק גישו ורשה לשעבר, שפיקד על הרים הגיסו, את רשימת חברי הקהילה היהודית ואת כתובותיהם. בעודו אל.א.ס. - אי.א.ס. (התנועה הפרטיונית הקומוניסטית לשחרור לאומי של יוון) השמיד הרב של אתונה, אליאס בדוילי, את הרשימות והועבר להריים. לפני צאתו, עזר הרב את חכמי הקהילה לברוח מאתונה ולהסתתר.

לנוכח כמה אירועים במלחמה, השתנתה המדיניות הבריטית כלפי ההרפצלה. לאחר פיצוץ האונייה "סטרומה" ב-24.2.1942, ולחץ ארגונים יהודיים וכתובים מסוכנות היהודית, קיבלה השגרירות הפריטית באנקרה תוראה מלונדון להנפיק ויזה לפלשתינה לכל יהודי שמסוגל להגיע לחופי תורכיה בכוחות עצמו.⁷⁹

כבר באוקטובר 1943 התחיל אי.א.ס. להבריח יהודים יוונים דרך אוויה לתורכיה. התנאים היווה שכל יהודי אמיד נדרש לעזור לשיי יהודים עניים. בשלהי 1943 ציין מנתח בוד ש-280 יהודים כבר הגיעו לתורכיה, שלוש קבוצות נוספות היו בדרך ועוד 600 יהודים המתניו לאורך החוף האיגאי היווני לספינות שחטענה אותם לתורכיה.⁸⁰

קפסן תומאס היה האחראי מטעם תנועת הפרטיונים אל.א.ס., לתנועת הספנות. בספטמבר 1943 שכנע מננו יאניס קוקולומאסיס, את אסתר בן-מיאיר, מושבת פיראוס, לספק לו שעות וכתובות של יהודים אשר היו מוכנים להפליג לתורכיה. תפקידה היה לשכנע את יהודי אתונה להצטרף להפלגה יצאה לפחות פעם בחודש, תחת פיקודו של קפסן תומאס, בכל נסיעה ושתמפו 40 אנשים. מחציתם יהודים, בשתי אוניות אשר מסבינות

ב-1942 ובחודף 1943, קיבל המשרד באיסטנבול לעתים קרובות, ידיעות על מצב היהודים בשטחי הכיבוש הגרמני, אך אנשי המשרד למזו על גירוש יהודי תוראקיה רק שבועיים לאחר שהחל, כשהיהודים היו בדרך לטרברלינקא וחלקם כבר לא היו בין החיים.

לאנשי המשרד באיסטנבול לא היה ניסיון ב"דרכי" ניהול על עניינים בתורכיה והם התמקשו להשיג כספים. קפלין קיבל מהווי מצוי סכום מסוים בעת שנשא ונתן עם קייסי, הנציג הנדיסי למחיה. הכסף נועד להנסיח את הסעוים של ילידי עליית הנוער מארצות הבלקן. ללא "כקשיש" לא היה סיכוי להרוי רכבים.⁷⁴

הרב יצחק מולכו עשה מאמצים רבים להצלת יהודי יוון בשואה. בחסות ועד התגלה של הסוכנות היהודית עמד לנסוע לאיסטנבול כדי ללמוד מקרוב על מצב יהודי יוון ולמצוא פתרונות לבטיחותם. יהודי יוגוסלביה כבר שלחו או נציג לאיסטנבול אך לדאבנו, לא התמשה הנסיעה לטרות התבטחות ולמרות הבקשות הרבות מצד גורמים ציבוריים ופרטיים שונים. חילופי מכתבים שנמשכו מ-9 בנובמבר 1943 עד אוגוסט 1944 מעידים על הסתייגויות קטנות ונסיונות לסכל את הנסיעה מצד פקדי הסוכנות היהודית ואלה בלמו מאמצים ניכרים שעשו יהודים יוונים מודאגים לקדם את הצלתם של אלפי יהודים יוונים.⁷⁵

מתחילה המלחמה עד סוף 1943, דימה זו מחלקת המדינה של הממשלה האמריקאית שארגנה את הפעילות לעזרת הפליטים. לגוף זה היה קשר עם ארגונים יהודים ועם יהודים שדעלו בפניו את גורל הפליטים היהודים. מחלקת המדינה המכה בהחלטות ועידת בומודה; דהיינו, העזרה לפליטים מיוצרת במגבלות שמוכנה המלחמה. עמדתה תוגבל לפעולת הוועד הבינ-משלתי לפליטים שמוקם בעקבות ועידת אווין ב-1938, ורק לפיה תושש עזרה לפליטים בעלי נתינות של ארצות האויב. עקב עמדתה זו לא נעשתה כל פעולה לעזרת פליטים יהודיים בתנובה לתוכריים ושיחת עם סטפן וייז ונתום גולדמן, שנעשו בשם הקונגרס היהודי העולמי והסוכנות היהודית.⁷⁶

באתונה, היה דמסקינוס הארכיבישוף של יוון, בעל הסוכנות הגבוהה ביותר של הכנסייה האורתודוקסית היוונית.⁷⁷ ראשי הכנסייה היוונית האורתודוקסית היו שותפים למאבק נגד שלטון הכובש הנאצי. הכנסייה ייעה ליהודים להסתתר, לקבל מזון ואפילו לברוח במידת הצורך. לאחר שב כ-98% מהיהודי שלוניק, גורשו למחנות ההשמדה כפולין החלישו יהודי אתונה שגורלים יהיה שונה. כ-10,000 יהודים ניצלו בדרכיס שונות ביוון, בעיקר בדרום, תורב הסתתרו באזור אתונה. 2,000 הצטרפו אל הפרטיונים בהרים או החלוו

כנציג ההסתדרות, והביע את נכונות אירגונו לעזור להם בלהימנה נגד הגרמנים והביע תקווה לסילידיות דו-צדדית בקרב כל הלהמנים בגנאיזם. הוא ביקש עזרה מרא.א.א.א. בשלושה תחומים: 1. העברת יהודים מאתונה לידיים שונים ולאווה; 2. עזרה ליהודים הכלואים במחנה הייזריי באתונה ואיסוף ידיעות על היעד שאליו שולחים אותם הגרמנים; 3. הצבת שלוח (של המוסד) ביוון שיצטרף שם במחלת יהודים.

כאות תודה על מאמציהם, שלחה ההסתדרות ל- E.A.M. (האגף הפוליטי של תנועת המתחרה השמאלית ביוון) שני מכתבי תודה, 250 זוגות נעליים צבאיות, ו-75 לירות סטרלינג.⁸⁴

פעולות הצלה של ספינים יוונים ברומניה בזמן השואה

כבר בשלהי שנות השלושים נעזרה תנועת ההצפלה בספינים יוונים שישבו ברומניה, ביניהם מר אנדרונקוס, הנעלים היווני של האונייה "ליזלי" שהובאה לארץ ב-3.6.1939 יומם מ-1,000 פליטים.⁸⁵ אך אין פנדלים, שסייע למפעל ההצפלה. כותב אהרן אבריאלי:

"עם בניסתה של רומניה למלחמה נאלצו נציגי 'המוסד' לעזוב את שטחה. עד אז, סיפר רני (שניר י.ב.) קיימן בבוקרשט מגע עם 'השמן' - ינאקי פנדלים, היווני בוגר אקספורד. פנדלים הציג עצמו כבעל אוניות, אך ההזדוה היחידה להיותו כזה היה הידע המופלא שלו בענייני ספנות (ידע כזה היה לו גם בתחומים אחרים) ונכונותו המירית לנסות ולהשיג אוניות להזבלת יהודים - בסכסם של אחרים, כמובן. אלא שפנדלים לא הצניק ל'מוסד' וכותב בלעדית על יומתו הדינמית ועל מגיעו שלא יסולאן בפו, ועבד גם עם גופים אחרים שארגנו עלייה בלתי-ליגאלית מרומניה. החשוב בין אלה היה תצוות הרווינרנסטי, בתגובתו של אויגן מייסר - אדם אמין וישן ונעל חוש פוליטי מפותח.

במחילת המלחמה, כאשר יהדות רומניה הדיגישה את עצמה פתאום מנתוקת ועזובה לפשה, קיבל מייסר התלטה נוספת. כדוגמת הנאצים אסרו השלטונות הרומניים כל פעילות ציבורית יהודית: ארגונים נצטוו להתפרק, הוסל איסור חמור על כינוסים, וגם איפות קשנות הוכרזו כבלתי חוקיות - כל זאת במגמה למנוע צורה כלשהי של חיי ציבור מאורגנים. מייסר, שהיה יושב ראש ועדת ההגדרה של 'ההסתדרות הציונית החשודה', החליט לא לחסל את הוועדה אך הוסיף לקיים מגע עם חברי הוועדה ועם פנדלים, והצליח להעביר תמיכה לחברי ארגונו ולהקל על גורלם המר.

בסתיו 1944, יצא מאווה ברומנית, בספטמבר 1944, הצטרפה אסתר בעצמה להפלגה, מסיבות שאינן ידועות לא הניעה הספינה ליעדה, ועד היום לא ידוע מה עלה בגורל נוסעיה.⁸¹

ב-12 באוגוסט 1943, קיבל כרד מכתב מהקהילה היהודית של אתונה וזו הוריעה לו שהרב ברזילי נקרא על ידי השלטונות הגרמנים, ונמסר לו שגורל יהודי אתונה יהיה בגורל יהודי שולוניקי.⁸² עד כה לא נמנעו מסמכים מאותו הזמן המתעדים את פעילות המוסד בקשר להצפלה מיוון דרך תודרכיה, ואפשר להסיק מכך שעד סוף 1943, לא היה המוסד ערוך למשימה זו. לאחר שהרב ברזילי אומת ליהודים שהיו באזור אתונה לברות, החלו היהודים לברות, והיהודים שברחו מתחי והאי אוויה דרך הים לתודרכיה מספטמבר 1943 עד רצמבר 1943, עשו זאת בכוחות עצמם, ובסיוע של יוונים בעלי ספינות ימי פרטיות.

בספטמבר 1943, התקשרו שליחי המוסד באיסטנבול עם בני ארקי, יהודי מאימיר, שהציע למכור להם ספינה כח שמונה שוין המסוגלת להוביל 20-10 נוסעים מחוף לחוף.⁸³ המשיבה הינה נחוצה לארבע הפלגות בחודש. שאול אביגור הופיע לראשונה לפני כל מבצע כרי לבחון את הסיכויים להכריח בהצלחה פליטים מחוף ליוון בעזרת הפרטינוים, ולברוק את מידת העזרה שיכולים יהודי אימיר להושיט לפליטים עד שיוכלו להמשיך את מסעם לארץ ישראל. דרך נשיא הקהילה היהודית באימיר, שבתאי שאלתיאל, הכיר אביגור איש עסקים עשיר בשם רפאל ברקי, שכרס מאימיר לאתונה לאחר כניסת הגבא התודרכי ושבו לאימיר עקב האיום הגרמני על יוון. רפאל ברקי שמר על קשר עם אחיו המבוגר סלומון, שנשאר באתונה, באמצעות הפרטינוים שלא רפאל לאחזי מוון, תרופות ובגדים כדי שייחלקם לעניים באתונה. אביגור הציע לרפאל ברקי להכבידה יהודים יוונים לאזור וכאשר יגיע לחוף התודרכי, יראנו שליחי המוסד לספק להם מסמכים לשלוח אותם לארץ ישראל. ברקי הפגיש את אביגור עם קפטן תומאס, והשניים הסכימו על תכנית להסיע יהודים עד לגישמה שבחוף התודרכי.

המסיעה הראשונה לא היחה מוצלחת: ב-18 בדצמבר 1943, נעלמה האונייה כים וצליה 19 אנשים. פשוט שמוצעות שכמה מחברי הקבוצה נראו במאלב, סוריה, ושהאונייה טבעה וכמה מנוסעיה ניצלו. אך ההעברות הכאות הצליחו יותר. קפטן תומאס ירש את תפקיד המארגן באתונה וקפטן יאן פיקר על המסיעות בין שני תחומים. המוסד אף קנה שתי סירות להשלים את השתיים שהפרטינוים הפעילו להעברת היהודים.

הקשר עם א.א.א.א. נמשך, ובאפריל 1944, פגש משה אנמר, נציג המוסד בגישמה, את נציג א.א.א.א. בדרכם חזרה ממצרים ליוון, הוא הציג את עצמו

הרווח הצפוי, בשימוש עם אחר מירידי, ואדריאנו, החל לדרוש מחדש מעמדים להפלגה קרובה, לאלה שבמשו קודם נתן התנה ודשם שוב, ולהם ולמועמדים החדשים הנפיק העודת-מסע בחתימתו בשם "קומיסטול עליה", כלומר - יעדת העליה". פנדלים הנטיח לנטישים כי ההפלגה תהיה עד איסטנבול, שם יעלו בדרכה לארץ-ישראל עם סרטיפיקטים, שכן לסוכנות היהודית יש סרטיפיקטים לא מנוצלים והיא אינה יודעת מה לעשות בהם. 769 יהודים, גברים, נשים וטף, נרשמו אצל פנדלים להפלגה באיגוד ששמה הוסב ל"סטודיה" והגיעו דגל פנאמה. העולים התרכזו בנמל קונסטנצ'ה ב-11 בדצמבר 1941 ולמחרת עלו על האונייה. הם היו מופתעים ונדומים - האסדה הייתה באורך 16 מטר וברוח 6 מטר, צנח גלגל הבקד לא פנה ממנה, לא היו בה שום סידורים למטבח ולשירותים, ואין צריך לומר שלא היה שם מקום להסתדר ללנת לילה. צפופים ודחוקים ללא כל ידיעה כמה מוזן ומים וכמה תרופות הוכנו לדרך, ואם יש בה עזרה רפואית כלשהי, היו מוכנים להפליג, ואף חשו מאושרים לנטוש את האדמה שספגה דם יהודי רב. כעת עלייתם על האנייה ערכו פקדי המכס בדיקות מדקדקות ושדרו פמרבית הנוסעים תפציער וכסף, ולא משכו ידם גם מבגדים וכלי מיטה. הם נטלו את תעודות הנוסעים קדימו לעצירתם, לאמור: הדרך היא חד-שיטית, אל הים, ואין חזרה.⁸⁸

לדאבוננו, התחילה הפרשה באסון. 765 נוסעי האונייה ניספו בפצוץ שארע בה כשהיתה כמה ק"מ מן החוף. הניצול היחיד, זוד טולילאר, סיפר ש"נתן היה לחקן את המנוע חוץ שלושה ימים, אלא שפנדלים ושותפיו שיחזו את המנועים כדי שיירחו את החקן ככל האפשר, מתוך מחשבה שהשלטונות התורכיים יגיעו למסקנה שאין המנוע ניתן להיקון ויעבירו את הנוסעים לבישה, ואז יחזרו הבגלים את "סטודיה" לרומניה כדי שתצא להפלגה שנייה, ואולם, השלטונות התורכיים ציוו על הקברניט להפליג, בלי להתעניין אם המנוע תוקן או לא...⁸⁹

פנדלים החכיר למוסד גם את שתי האוניות "מאריצה" ו"סילכה".⁹⁰ בין מארס 1944 לבין אוגוסט 1944, עשתה כל אחת משתי האוניות שתי העברות של עולים. יותר מאלף עולים הובאו לאיסטנבול ונשם הגיעו לארץ ישראל תרכבת.

כצד הפגזות הרוסים ברומניה, הפגזות שכיכנו את חי האדחתים, היה צורך לפנות כמה שיותר יהודים. מרשל אנטונסקו עמד בתוקף בהחלטתו לחתור ליהודים לצאת מרומניה וספינות מלחמה גרמניות הובילו את ה"סילכה" ודרך שדות המוקשים. השלטונות התורכיים לא ראו בעין יפה את בנייתם של 239 מפעלי ה"סילכה" לאיסטנבול ב-30.3.1944. מפעלת תורכיה התנגדה

מתוך יחס הגנן לקהילה היהודית כולה, ללא התחשבות בהשתכחות פליטים, שמר מייסור גם על מנעיו עם בניגי ההסתדרות הציונית. בראש המשד הארצישראלי ברומניה עמד ליאנו אנצו, אך נבצר ממנו לפעול, שכן השלטונות הרומניים השיגוהו בשבע עיניים עליו ועל כל מי שניסח לבוא במגע אתו. אנצו היה מוכר להם בנציגן הראשי של ההסתדרות הציונית ושל הסוכנות היהודית השנואה עליהם. על אף הפיקוח הזה הצליח מייסטר לשתף את נציגו זה של רוב רובו של הציוני של רומניה במידע על תקוותיו ועל צפיותיו.

בראשית קיץ 1943, כאשר התעורר פנדלים לפעול תודות לתחושתו החיה, התארגן שיתוף פעולה משולש: חיוני בוגר אוקספורד, הרוויזיוניסטים במחתרת וראש המשד הארצישראלי נטול המשד תופש התנועה.⁸⁶

פנדלים, שבעבר הרוויח בסוף רב משליחי המוסד והציה, הביא כשליח 1940 לקונסטנצ'ה אסדה-בקר בנפח של 180 טון בשם "מקדונייה", האסדה שטה בדנובה, אך לא היה לה רשיון ואף לא היתה ראויה להפליג בים. הוא הציע את האסדה לכמה עסקנים רוויזיוניסטים בנוסקיש והם הסכימו להכור אותה. בתוכנה זו היו פעילי התנועה - מייסטר, אריאל, לאוירנו וגברת גוסמן-בונסקו. הם יסדו חברת-נתיעות והחלו לרשום מועדפים לניסיעה, אף שאספו כשלושים מיליון לי לא קיימו את הבטחותיהם החריגו על פשיטת רגל. הידודים המרומים דרשו את כספם בחזרה, אך לא נענו. הם הגישו מדיעה משפטיה, כפי שהעיד ברתולד שטורפר במכתב למנונים עליו ב-17 במאוס 87. 1941

כשפלישה גרמניה לבריה"מ הצטרפה אליה רומניה כנקמה על כיבוש בסרביה וצפון בוקובינה בידי בריה"מ, הרוסים הפצו את ערי רומניה ואנשי "משמר הברזל" הרומני העלילו על היהודים שריגלו לסוכת הרוסים וסימנו למסוסי חיל אוויר רוסים היכן להפציץ. הרומנים הצעישו את היהודים עונשים קולקטיביים כבדים, אלפי יהודים נשלחו למחנות ריכוז ורובבת גויסו לעבודות כפייה, ב-7.11-1941 רצחו חייילים רומנים 7,800 יהודים בכיכר העיר יאס. בקהילות יהודיות אחרות, התפרעו כוחות "משמר הברזל" ורצחו אלפי יהודים.

כתב אבנרי:

"בהלה איומה אחוז ביהודי רומניה, רבים נהרו לקונסטנצ'ה, בתקווה למצוא שם כלי-שיש כלשהו ולקומלט. אותם יהודים שהגישו תביעה נגד תוכנית הרוויזיוניסטים לא העלו דבר, שכן לאחר פרוץ המלחמה חדלו לשפל בתיק הזה. נאקו פנדלים, שאסדתו הייתה בקונסטנצ'ה, לא רצה לותר על

כסופו של דבר הוריעה בריטניה לתורכיה על החלשתה והצידות הכריזית באגורה קרבלה הזרה לתק אשדות בניסה לארץ ישראל לבל פליט שמגיע לתורכיה. בעקבות כך, הצליחו ה"מאצ'ה ב"י" וה"מילכה ב"י" לכבד את משימותיהן בהביא מרוכזיה מעפילים נוספים לאיסטנבול.

1947-1945

לאחר השואה, נעשתה יוון עבור המוסד מרכז לקבציית ספינות ותיקונן. מיוון עצמה, יצאו בין 1945 ל-1946 ארבע ספינות של ניצולי שואה יווניים. לאחונה נשלח צוות מנוסה וגדול יחסית.

אחד אנריאל נשלח ליוון לאחר ששב לפלשתינה מאיסטנבול.⁹¹ לוי שוורץ חזר ליוון יחד עם יעקב צור (צ'רנובקי) כחלק ממשלחת של "מגן דוד ארום".⁹² כ-30 אנשים, רובם צוות רפואי, היו פעילים במסות אנר"א בעזרה לניצולים ובאירגון מעפילים להפלגות. עם האנשים הפעילים ביותר בארגון ההעפלה מיוון נמנו שאר ישוב אורי (שארקי) מקיבוץ בית השיטה ופיצל וינדרוזי מקיבוץ שפיים. שניים אלה עזרו לשוורץ לחבנו את ההפלגות. לקראת סוף 1945 הגיע לאחונה יאני אבידוב להחליף את שוורץ במרכז האוראי מטעם המוסד במקום. משה פרלמן, קצין עיתונות בצבא הפרישי, חרם רבות למאבק. הוא הכריז מכוונת אחרות "מורס קוד" עבורם מפלשתינה ליוון, חשיג מזון למעפילים ממחסנים של הצבא הפרישי, ועזר להשיג מוצריים סכניים שונים. בנימין יודשלמי עזר מאוחר יותר לרכוש אוניות. מתחילת תקופה זו, היה גאנאגיס - "הברווז", סוכן האוניות שהציע את שירותיו למוסד.

שלושה מחנות הכשרה נוסדו באזור אחונה כדי להכין את המעפילים לתפלגות ולהוות מרכזי הכשרה חינוכית ותקלאית. הנוער היווני למד עברית, למד שירים עבריים, עבר קצת בתקלאות והכין את עצמו להפלגות.

הספינה הראשונה - "אברילה" - יצאה ב"ס בספטמבר 1945 ועל סיפונה 40 נוסעים.⁹³ יצאה אלכסי, יהודי יווני לשעבר, היה רב החובל של האונייה. הספינה השנייה "כרל קצנולסון", בפיקודם של קופי קפלן ושמואל ינאי⁹⁴ [שניהם פקדו על הספינות "ברל קצנולסון" ו"הנרייטה סולד"] הפליגה מסונדיון ב-22 בנובמבר 1945 ועליה 211 בני נוער. האונייה נתפסה על ידי הכריזים בשנתהיעה אל מול החוף של קיבוץ שפיים. הצוות הארץ ישראלי של האונייה הספיק לברוח יחד עם כמה מהנוסעים. שאר הנוסעים נעצרו וישבו זמן קצר במאסר במחנה עתלית.

שהמעפילים יורדו ויסעו על ארמחה להמשך הדרך. לאחר פנייה של חיים ברלס לפקד משרד החוץ התורכי בשם קמיל עזיז הסכים המפקד לתת לשלום אשדות מעבר, אך הודגם שמעליו ביטול את האשור. לאחר מכן פנה ברלס לאלפרד מבי, פקד בצירות בריטניה באגורה, וביקש שיפעל למען הפליטים. הדיפלומט הפרישי פנה למשרד החוץ התורכי אך גם הוא קיבל תשובה שלילית. מבי פנה לארה הישמן, שגרירו המיוחד של נשיא ארה"ב החוזלת לענייני אירופה, והירישמן הפעיל את שגריר ארצו שייטנהרד. בעקבות זה נפגש השגריר עם שר החוץ התורכי מנומניולו, שמסר לו תשובה שלילית ומתחמקת. לבסוף, ניתן אשור חד פעמי. שר החוץ התורכי הוזר שבעתיד אוניות שתגיענה ללא היתרי תישלחנה בחודה.

כימים אלה שוב עמדה "מילכה" להפליג מקונסטנציה, למרות החזרת שר החוץ התורכי. מרכז המוסד בארץ החליט להמיר על שליחת אונייה זו מתוך ניסיון להציל כמה נפשות שאפשר. היתה גם כוונה להוכיח לתורכים שדהשחתם אינה משפיעה. זמן קצר לאחר מכן הגיעה האונייה ללא הפרעה מצד הגרמנים. כשבביקש הציר הכריזי משר החוץ התורכי לאשר שוב את ירידת העולים ליבשה ואת המשך דרכם לארץ ישראל, התרגז עליו השר והאשים את הציר הכריזי בעזרה לפעולות בלתי לגאליות. הוא מסר לו שידוע למשרשה שחתרת-נגנות לפעילות זו מתוכננת על ארמח תורכיה, והוסף שבכוונתו לנקוט פעולות המורות נגד האנשים האלה ולהרוס את המנגנון שלהם. באותו מועד עדיין לא נמסרה לממשלת תורכיה החלטת הקבינט הכריזי מקיץ 1943 שהבטיחה לתת אשדות בניסה לארץ לכל פליט שיגיע בכוחות עצמו לתורכיה. אי מסירת החלטת זו תקשתה על הפליטים היהודים ונמנעה הזרמה גדולה של פליטים לתורכיה כדי שלא להרוג מפכסת 5,000 הטרספיטקטים שהוקצבו על פי מדיניות המסד הלבן.

הערכת הפליטים נמשכה למרות איומי שר החוץ התורכי. התקיים משא ומתן עם פנזלים על חניית האוניות "וישא" שתטיע עולים מברזילגריה, ו"אסטרנה", אך כסופו של דבר לא נמצא המישון לתן.

לקראת ההפלגה הנוספת, היחה ה"מילכה" זקוקה לחיקויים. עם התקרבות הרוסיום לרומניה וההפצצות שלהם על קונסטנציה, נאלצו השליחים להסכים להעלאת המזר שדרש פנזלים.

לאחר הפלגת ה"מילכה" מקונסטנציה ב-24.4.1944 הפסיקה הממשלה התורכית להתנגד לממן ויתרי עגינה, ואף סיפקה לפליטים קרונות מיוחדים ברכבת שהרכיבה אותם עד חאלב, סוריה. התורכים היו עריים לתכונתה הקרובה של גרמניה ולא רצו להתנגד לפעולה שבריטניה וארה"ב תמכו בה.

המעפילים בקפריסין

בדרך-כלל ידעו אנשי הסוכנות שנטופו של דבר, מונטש טואם של המעפילים לארץ והם התייחסו למעפילים בקפריסין כמו לאסורים במחנה עתלית.⁹⁸ לרוב, נפסק תהליך ההעפלה בקפריסין, אך בכל זאת הייתה התארגנות להגבריה מורמנטו אנשי הגנה ומעפילים. יהודה דרכסלר, מפקד משלוח הפלמ"ח לקפריסין, נפגש בלדנקה עם נציג ארגון המחממה של מפלגת השמאל היווני באי, ה-A.K.E.L., כדי לברר דרכי פעולה משותפות במאבק של שתי המנועות נגד הבריטים. דרכסלר ביקש עזרה בתחום המודיעין, עזרה ברכישת נשק והכרחת יהודים סטפנון של דייגים מקומיים. הארגון הקפריסאי מצידו התעניין בהדרכה ובסיוע מקצועי בכניית מחממה. אנשי הפלמ"ח באי לא נרתעו מלפעול כנרדוף הם חפדו מנהרות וארגו דרכי בריחה מחוץ למחנה עד הים. בשלבים שונים פעלו במקום חמש מנהרות. כשהבריטים הגדילו את מסכות העלייה המיוחדות הכריחו אנשי "שורות המגינים" יהודים מקפריסין באוניות שהגיעו להסיע את העולים לארץ ישראל. לאחר בריחת אנשים מהמחנה, דרך המנהרות, העבירו אותם נהגי מוניות יווניים לנמל פמגוסטה. ומשם, הועלו לאוניות בתעודות מוויפות כנוסעים סמויים. לאנשי בית"ר הייתה שיטה לזייף מסמכים כדי שהיהודים יצאו ממחנות ויגיעו לארץ. במאי 1948, לאחר קום המדינה, אסרו הבריטים על גברים בגיל גיוס לעלות ארצה. המוסד עזר או ליישורות המגינים" להבריח אנשים מהאי לארץ על ידי הקצנת כספים, הקמת מערכת קשר ותספקת ספינת דג בשם "ברקיס". מלבד שליח הפלמ"ח יצחק קרלינסקי, ושיערו ברות שליח המוסר, שריכזו את המשימה הזאת כפמגוסטה, עבדו כ־15 יוונים מקוסטיים בשכר ועדו לפעולה. כמה מהם שימשו כנהגי אוטובוסים ומוניות שהסיעו את היהודים מגקורות המפגש לשישה מקומות הריכוז והמשיה מקופות יצאה חלופיים, אחרי שימשו כמוריינים, מספקי מחסה ומורידים.

סיכום

העם היווני וממשלתו מילאו תפקיד חשוב ומרכזי בתולדות ההעפלה. אמנם בהתחלה הייתה השדנות ביין הספנים היוונים לבין המארגנים הציונים היוונים דרשו כסף רב והפעולות הנעזות הפחידו אותם בשל הסיכונים הכרוכים בהן. אך להודים לא הייתה ברירה. גם הגישה אל בעלי הספינות הייתה מוגבלת ולא תמיד היה ניתן לאסוף את המימון הנדרש. בעלי הספינות היווניים הסתכנו

הספינה הבאה שיצאה מיוון, היתפיכה רייקי, כללה צעירים יהודים רבים אשר נלהמו לצד הפרטיזנים היוונים וברחו ממנה בזמן מלחמת האזרחים. כלוחמים עם הפרטיזנים, שהיו מוזהים עם E.A.M. - E.L.A.S., בעלי ההשקפה השמאלנית ומורכבים על ידי התנועה הקומוניסטית, נרדפו צעירים אלה כדי המשלה המלוכנית הימנית והכוחות הבריטים אשר שלטו ביוון. ביוני 1946, יצאו מיוון לפלשתינה 462 מעפילים. באונייה היו גם 80 צעירים מהתנועה אשר הגיעו ליוון דרך יוגוסלביה.⁹⁵ האונייה הגיעה אל חוף קיסריה והתקשתה להוריד את הנוסעים. לאחר ששמאל יצא החליט לחזור לים, הקיפו הבריטים את האונייה והכריחו אותה להפליג לחופה. שם הובאו הנוסעים למאסר בעתלית. חברי התנועה הערמוניים הצליחו לברוח מיד לאחר טואם למחנה, אך המעפילים נשארו שם ושחררו במהלך הזמן.

באוגוסט 1946 יצאה מיוון "הנרייטה סולד" אוניית המעפילים האחרונה שהסיעה יהודים מיוון. על סיפונה היו 536 מעפילים. היו בה ניצולים רבים, קורבנות נסיונותיו הרפואיים של הרופא הנאי מנגלה ושתפתי, חברי ההונדקורמנדר באשווייך-ברקנאן, בוגרי הצבא היווני המעורבה היוונית נגד גאישלקים באלכסנדריה, ניצולים מניסו ורשה, ג'קו רוזן אלוף יוון באיגרוף במשקל בנינוני ב־1939, ומדכו האיגרוף במחנה בונה (אשווייך 000), ואלעזר עזריה, קצין גבוה בפרטיזנים. הכנות מיוחדות נעשו כדי להסיע קבוצת אמנות עם תינוקותיה. דידי עזרתי מיוון ליווה את הקבוצה יחד עם בתו. כשהגיעו למפליץ חיפה, הם נתפסו על ידי הבריטים והגטו לחיכוכי.

הבריטים ניסו להמגנב באונייה באמצעות אחת מאוניותיהם, ובעזרת צינורות חוקים התניו עליה מיס. בשעל המלחים הבריטים לספון המגנדר לוחם היהודים היוונים בנקבוקים, צינורות ואבנים. ג'קו רוזן וקובצתו אפילו תפסו 12 מלחים בריטים כבני ערובה ושפרו עליהם ללילה. הצוות דע שאין להם סיכוי לגבר על הבריטים. למחרת איימו הבריטים להתקיפם בנח. משונכחו קיפ ושמאל שתי התינוקות בסכנה, החליטו לחיכוכי. הנוסעים הועברו לאונייה אחת, מגוודת בתיל, ונשלחו לקפריסין.⁹⁶ לאחר ששהו שם ארבעה חודשים, קיבלו רשות לעלות וברצמבט 1946 הפליגו לארץ ישראל.

שנה אחר-כך טיפק זאנאניס למוסר אונייה רצועה בשם "הקדושה". האונייה טבעה בים האדריאטי לאחר שאספה נוסעים מיוגוסלביה. היא החלפה ב"רפיה" שהפליגה כשעל סיפונה 785 נוסעים. קרוב לאי סריני נהרסה "רפיה" בסערה. שמונה מעפילים ניספו. באמצעות רדיו אלחוט, יצר הצוות קשר עם הארץ, ובעקבותיה פנתה ההנהלה הציונית לבריטים וביקשה עזרה. טייסים בריטים הצניחו לנוסעים אספקה. ימים אחדים אחר-כך הגיעו אוניות מלחמה בריטיות וספינת יוונית ולקחו את המעפילים לקפריסין.⁹⁷

כמו תריאקיות, תסאליה ואפירוס והם נמנעו מלעלות לארץ. למרות מספרם הגדול של עולי שלוניקי בשנות ה-30, נדחזו רוב יהודי שלוניקי במחנות ההשמדה כי לא הייתה להם החלטות להגיע לארץ ישראל ולהשתקע בה. חוץ ממפעלים מרודוס באונייה "אגיוס ניקולאיוס", לא הגיעו מעפלים מיוון בשנות ה'30. רק לאחר השואה החלו יהודי יוון לעלות לארץ משום ששוב לא ראו את עתידם ביוון. רבים מהם ברחו ממאסר בשל היותם לוחמים ב-א.ל.א. והיו קורבנות של רדיפות הממשלה המלוכנית נגד קומוניסטים. העפלה היה משום פתרון גם ליתומים שהוריהם ניספו בשואה. מארכע האגיות שיצאו מיוון ב-1945 ו-1946 רק באחרונה – ה"התראטה סולד" נחפסו המעפלים ונשלחו לקפריסין. ארבעה חודשים שהו המעפלים כאי עד שזכו לעלות לארץ ישראל. עיכוב היה גם מנת חלקם של כל יתר המעפלים שנשלחו לקפריסין אך בסך-הכל עברה השהות הזאת בשלום והם זכו להגשים את חלומם ולהגיע לארץ ישראל.

מאז שנות ה'80, משתנהו המחקרים הפיזיקליים וההיסטוריים על תולדות יהודי יוון, המברר והלך חלקה של יוון בפרישות ההעפלה. נתגלו מקורות ארכיוניים עבריים ואנגליים רבים, ואלם עדיין לא נחשפו תעודות של גורמים ממשלתיים יווניים ושל הספנים, כשיפתחו ויחשפו הארכיונים היווניים מתעשר ללא ספק ההיסטוריוגרפיה של הקשר היווני להעפלה, ויוון מתפתוס את מקומה הראוי בתולדות ההעפלה לארץ.

בהתרחט המסינות על ידי הכריסטים, כמאסר אנשי הצוות, בהפסדים כספיים, בתאונות וכפסירות, אך למרות זאת לא נרתעו הספנים היוונים והם המשיכו לסייע. בסופו של דבר, גם אם פעלו מפניעים של בצע בסף, הם ידעו שהם מסייעים להחיל יהודים מידי הנאצים ומסירותם נראתה בעליל. אנשים כמו גאנאגיס, ראואריס, ופנדילס עמדו לצד המעפלים הציונים בארגון ובהפעלת ההפלגות. אמנם היו מקיים שבהם ברחו אנשי צוות יוונים לפני סיום המשימה, אך היו יותר מקיים של יוונים שנפצעו או נהרגו בתאונות תוך כדי מאמץ להחיל את המסינות או לסייע למעפלים.

הממשלה היוונית החזירה למארגנים לפעול בארמת יוון ככל שיכלה. למנהיגיה לא היה קל להתנגד להוראות הכריסיות, ובשלהי שנות ה'30, גבר הפיקוח הכריטי על רצונה של ממשלת יוון לעזור בסמיו לתהליך ההעפלה. לאחר הכיבוש הנרמני, סייעו פקירי הממשלה היוונית למארגני מפעל ההעפלה. למרות הפיקוח הכריטי לא חדלו אישים בממשלה לעצום עין כלפי התארגנות ותנועת המסינות. הערכה שדימיטרי וולסטאריס, סייע ליהודים לקבל מסמכים וניירות בזמן השואה ולאחריה, מצביעה על תופעה רחבה יותר ואין הוא היווני החידי שוכה לתואר "חסיד אומות העולם" משעם יד ושם וממשלת ישראל.

לעת צרה, כשנתקעה אונייה, הגיע סייע למוקם התקלה. העם היווני הוסיט סייע רב למעפלים, בזמן ובמחסות. כעם של ימאים, והה העם היווני מצויד לסייע לתנועת ההעפלה. וכך הוא עשה גם תחת הכיבוש הנרמני. ואלם, תמיכת היוונים בהעפלה הייתה גם בישיי לתמיכתם בתנועה הציונית ובהקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל מאז העשור השני של המאה הנוכחית. הכרות ממשלת יוון בזכותו של העם היהודי להקים בית לאומי ישראל כארבע חודשים לפני הצהרת בלפור, תמיכה פוליטית פומבית בציונות בשנות ה'20, ושיחוף פעולה בין כוחות ההתנגדות היוונית וממשלת יוון בגולה, לבין התנועה הציונית בזמן השואה, היו ציוני דרך בתמיכה יוון בציונות. הצביעה ממשלת יוון נגד תכנית החלוקה ב-1947 ונגד המכרה במדינה יהודית סתדה אמנם את תמיכתה רבת השנים בציונות, אך הייתה זו תוצאה של אילוצים ושיקולים אחרים, ששיקפו את דאגתה לשלום התפוצה היוונית האורתודוקסית הגדולה באבלסנדריה, מצרים, תחת שלטון ערבי.

גם הקהילות היהודיות ביוון סייעו להעפלה. ביוון לא הייתה תנועת עבודה ציונית, כך ש"הגנה" לא היו בעלי ברית טבעיים בקהילה היהודית שם. לעומת זאת, סייעו אנשי בית"ר ורודיוניסטים מקומיים ומקיים להצ"ח בארגון ההעפלה ביוון. בשנות ה'30 הגיעו רוב העולים היוונים לארץ ישראל כתריים ונשארו בארץ. הערך סטיטיקטיים הרחיע בעיקר יהודים כפריפריה, באזורים

23. ראיון שערמתי עם מרדכי כץ (תל אביב, 16 בינואר 1987) וכן ראה: לור-

ליסאי, עמ' 87-88; ניב, עמ' 136.

24. ראה: אבנר, עמ' 203-204.

25. ראה: אביגור, עמ' 1037.

26. ראה: אבנר, עמ' 206-205.

27. ראה: אביגור, עמ' 1038.

28. ראה: ניב, עמ' 137, ותבט, עמ' 82.

29. ראה: אביגור, עמ' 1038.

30. ראה: אמ"ז, 42-41, 1/12/74. מכתב מב. סטפנאוף (מוכרז משותף של המועצה

להרות גרמניה לא. אדמס סמורדות הצינית החדש);

The Executive of the Council strongly deprecates all emigration which is not properly the welfare of the emigrants. The Executive cannot in any way encourage illegal immigration into Palestine and, for this reason, cannot make any contribution towards the object to which your letter referred.

שם, 31.

32. ראה: פ.ר.ו., P. R. O., 371/21888, א.פ.פ., ניילס, טגן מפקד כללי CID למוכרז

הראשי, 8.9.1938.

33. שם, הדולד מקייקיל, נציב עליון בפלשתינה, 28.9.1938.

שם, 34.

35. שם, ג.ד. קוקרמפאט, 2.9.1938.

שם, 36.

שם, 37.

38. ראה: אביגור, עמ' 1038.

39. ראה: אבנר, עמ' 36.

40. שם, עמ' 37-38.

41. שם, עמ' 39-41.

42. ראה: אביגור, עמ' 1040; תבט, עמ' 72.

43. שם, עמ' 77.

44. שם, עמ' 87.

45. שם, עמ' 87. האחים ורניקוס הצילו את חייו של המנהיג המרקסיסטי הוותיק

אלפרד צ'אוס וורניקוס אשר הזכיר את ההתקוממות נגד המשטר הפשיסטי

היווני של אז, לאחר כשלוש המרד, שלא חוכנן היטב. האחים ורניקוס שאהר

את וורניקוס וכינוהו 'הגואל של יוון', הצילו את חייו על ידי העברתו

במפינה קטנה לרודוס. כתב אחד אבדואל בנידסה העברית (עמ' 47):

הערת

1. ראה: אבנר, עמ' 24-22.

2. לפי ראיון שערמתי עם לוי שבט לשעבר שוודן (חיפה, 5 באוקטובר 1987).

ראה: אבנר, עמ' 26. לפי אבנר המלווים שבא מוארץ היו 'סאגרות הספורט

הימי של ה'פועל' בתל אביב. שנקראו 'נערי הירוקים': שייקה כהנא, כמפקד

האונייה, כחריאל יפה כרזה-חובל לשעת חירום, ומישקה מקרית חיים כאחראי

לנסיעים."

3. ראה: עופר, עמ' 20.

4. ראה: אבנר, עמ' 24.

5. ראה: שם, נאור, עמ' 11; אבדאל, עמ' 48-49.

6. ראה: אבנר, עמ' 24; ברגנסקי, עמ' 20-23.

7. ראה: ברגנסקי, עמ' 26.

8. ראה: לוי-ליסאי, עמ' 63-64.

9. ראה: אבנר, עמ' 28. לפי נאור (עמ' 15-16), האונייה הגיעה לסירוס ב-16 או

ב-17 באוקטובר ושם שהה המעפילים שבונה ימים. אם זה כך, הניסיון השני

של ה'היולוס ב' י' להפליג לכיוון המוארץ ותרוח מאוחר יותר משה שצוין לעיל.

10. ראה: ברגנסקי, עמ' 27.

11. לתיאור מלא של פשיחת ה'היולוס ב' י' ראה: אבנר, עמ' 28-32; ברגנסקי, עמ'

28-29; ונאור, עמ' 21-29.

12. בהתחלה, כשמשקס היה בתורכיה, הסכים חת'שיר החוץ לאשר את הבקשה

למת למעפילים את הזכות לעבור ביוון, אך לפני שניתנה היתרת חוד

משקסס ליוון והביע את התנגדותו לבקשה.

13. ראה: איצ' 3 161 V ב. מכתב מאבלתם אברמסקי ב-27.2.38. והעיתונים:

AKROPOLIS, Athens, 17.11.34; CHAWILA, 29 Ilistopada 1934

Czwartak

14. ראה: אבנר, עמ' 201.

15. ראה: לוי-ליסאי, עמ' 82.

16. ראה: ניב, עמ' 136.

17. ראה: לוי-ליסאי, עמ' 82; פזיל, עמ' 15.

18. ראה: שם, עמ' 82-83.

19. ראה: פזיל, עמ' 14; אבנר, עמ' 205.

20. ראה: לוי-ליסאי, עמ' 84-86; אביגור, עמ' 1037-1036; ואבנר, עמ' 203.

21. ראה: פזיל, עמ' 16-17.

22. ראה: לוי-ליסאי, עמ' 86-87.

עבור 60 נפשות. שטוקהולם, שנמצאה תחת האיום של נוכחות נאצית בארמנות, קיבלה 450 דרכונים בשביל 450 נפשות. זאת הודגמה היחידה שבה יחס הדרכונים לנפשות היה אחד לאחד.

- .68 ראה: ברד, עמ' 169.
- .69 ראה: פורת, עמ' 218.
- .70 ראה: שם, עמ' 221.
- .71 ראה: שם, עמ' 251.
- .72 ראה: עופר, פעולות, עמ' 365.
- .73 ראה: שם, עמ' 60.
- .74 ראה: שם, עמ' 69.
- .75 ראה: מולכו, ג', עמ' 133-137.
- .76 ראה: שם, עמ' 63.
- .77 ראה: שם, עמ' 170-171.
- .78 ראה: כרם, עמ' 84-83; גילברט, עמ' 181.
- .79 ראה: אבריאלי, עמ' 138.
- .80 ראה: ברד, עמ' 84-85; הוזודים, עמ' 8, 6.
- .81 ראה: בן-מאיר: כרם, עמ' 83. לפי הערכתו של בנה, אחרת אסתר בן-מאיר ב-200-300 יהודים, ואלה יצאו מיוון.
- .82 ראה: ברד, עמ' 85.
- .83 ראה: אברג, עמ' 355-358; אבריאלי, עמ' 158-161, 84. ראה: סטבריאנס, עמ' 266.
- .85 ראה: פרל, עמ' 151.
- .86 ראה: אבריאלי (ט), עמ' 106-107.
- .87 ראה: אברג, עמ' 309-310. לפני המלחמה, החזיק פנדלים לפרלס ולרות קליגר את האוניות "הילוד" וה"סיינט דז'י". ר' אברג, עמ' 349.
- .88 ראה: שם, עמ' 310.
- .89 ראה: אברג, עמ' 314; ברלס עמ' 181-187.
- .90 ראה: אברג, עמ' 358-361.
- .91 ראה: תודי, עמ' 169-171.
- .92 ראה: שנס.
- .93 לנתונים המומינים ביחוד ראה: נאור, עמ' 142-145.
- .94 ראה: ינאי: קפלן.
- .95 ראה: ברגנסקי, עמ' 332.
- .96 ראה: שער, עמ' 51.
- .97 ראה: ברגנסקי, עמ' 333.

"בתקופה הפיוס הכללי שאחרי נסיון המרד הנכזר האחים וורניקוס בשרון נוסף, נבצלו את קשריהם - וסבובי כסף גדולים - שבו ורכשו להם פעמד של אורחים הנגונים: כי המשטר ירע להערך זרירות ופקחות כשם שסילד מססיות וסרבנות. נאז, שלחה משפחת וורניקוס את ידה במרירות מרוחקות מן בית, והשישה עזרה רבה למשלת ספור התחיקת במלחמתה נגד המדי שדל פראנק. והרי זה אשר חיפשו אנשי "המוסד" ומן רוב יורדי ים עשויים ללא חת, היודעים ערבו של כסף אך מוכרים להרווחתו כשורתם ענין מוכר."

- .46 ראה: אביגור, עמ' 1401.
- .47 ראה: חנס, עמ' 93.
- .48 ראה: חנס, עמ' 186-190.
- .49 ראה: אבריאלי (ט), עמ' 86.
- .50 ראה: שם, עמ' 99-103, 132-134; אברג, עמ' 177-191, 391 (שבלה); באאר, עמ' 148-150.
- .51 ראה: אברג, עמ' 207-209, פרל, עמ' 91-105, 135-138; אביגור, עמ' 1041.
- .52 לפרסיס נוספים ראה: אמרי, ג' - 4/12/2, Bukares; עמ' 390-395; וקנת.
- .53 ראה: אברג, עמ' 216-217, וראיין עם יוסף קרמי, 28.5.87, חולון.
- .54 ראה: גלעור, עמ' 106-108. וראיין עם אליהו גלעור ב-26.11.86, בתל אביב.
- .55 ראה: קיסס, עמ' 40-42.
- .56 ראה: אברג, עמ' 221. בעידת פריס, רצה ונטרנסקי לחלק את האחריות בין בתירי לבין אצ"ל, והעפלה חילקה לארבע מחלקות: 1. ארנון משלוחים. 2. משלוח יבשתי. 3. משלוח ימי. 4. כספים.
- .57 שם, עמ' 254-256.
- .58 ראה: מולכו.
- .59 הקהילה היהודית של רוורס חרמה יותר מ-160,000 לירות ל-600 יהודים פליטים מברמניה ופולניה.
- .60 ראה: אברג, עמ' 266-275. שם.
- .61 שם.
- .62 ראה: באאר, עמ' 143.
- .63 ראה: עופר, העלייה, עמ' 266-267.
- .64 ראה: אברג, עמ' 282.
- .65 ראה: שם, עמ' 394.
- .66 ראה: ברלס, עמ' 172-173.
- .67 ראה: שם: ב-1 בפברואר 1941 מתוך 2,944 דרכונים שהנפיקו הבריטים ל-4,594 אנשים (והדרכונים הונפקו למשפחות), קיבלו שלונקי 28 דרכונים

אנדרה (סודר), שורשים במזרח, א' (1986), עמ' 145-189.

ברליס חו', הצלה בנימי שואה, תל אביב, 1975.

GILBERT M. ALIAS of the Holocaust, Jerusalem 1982.

גלעד א', בסדר וזרה השמש: בשריפה-תענית-ישראל, תל אביב, 1984.

הררי ז', פליטים מוטלים אימפריה פרושית עלייה ב' 1948-1945, תל אביב, 1985.

"The Jews and the Liberation Struggle: A Report of the Central Committee of the EAM on the Jews of Greece and the Liberation Struggle", Jews in Greece 1941-1945, (translated from Greek), Gennation Library, Athens.

תבס ב', פורצי שערים, סיפור קורותיה של עלייה ב', תל אביב, 1957.

כרם י', יודיני הצלה של יהודים ביוון במלחמת העולם השנייה, פנמיס 27 תשמ"א, 1986, עמ' 77-108.

לוד-ליטאי ח', אף על פי, ספר עלייה ב', תל אביב, 1947.

מולכו י', "ילקוט תעודות לחקר ימי השואה בקהילות יוון וטאמצי התעלה", אוצר יהודי ספרד, ד', ירושלים, 1961, עמ' 155-163.

מולכו ג', "ילקוט תעודות לחקר ימי השואה בקהילות יוון וטאמצי התעלה", אוצר יהודי ספרד, ג', ירושלים, 1960, עמ' 122-137.

נאור ב', עלייה ב', מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר, ירושלים תשמ"ג.

גיב ר', מערכת הארגון העברי האומני, מהגנה להתקפה 1937-1939, חלק שני, תל אביב, 1975.

STAVRIANOS L.S., "The Jews of Greece", *Journal of Central European Affairs*, Vol. 8, No. 3, (October 1948), pp. 256-269.

עופר ז', דרך בינם, עלייה ב' במקומות השואה, ירושלים, 1988.

עופר ז', "העלייה הגדולה תוקית לארץ ישראל בתקופת מלחמת העולם השנייה, 1939-1942", עבודת דוקטוראט, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 1981.

עופר ז', "העלייה הגדולה והשלמת הארץ-ישראלית בקושטא - 1943", עופר ז', "העלייה הגדולה והשלמת הארץ-ישראלית בקושטא, 1943-1964, בתוך: נסינות ופעולות הצלה בתקופת השואה, ירושלים, 1964, עופר ז' פועלות

ראה בוגר, עמ' 307-311.

מקורות

ארכיון מכון ויבוטינסקי, תל אביב.

ארכיון העבודה, תל אביב.

Public Record Office, London.

P.R.O.

ראיון עם רפאל בן-מאיר, אתונה, 23 בנובאר 1986.

ראיון עם אליהו גלעד, תל אביב, 26 בנובמבר 1986.

ראיון עם הרב שמואל ורצברגר, נוסע ורב באונייה "אסתרי", תל אביב, 16 ביולי 1990.

ראיון עם שמואל נטאי, תל אביב 7 במאי 1987.

ראיון עם אריה קיפני (קיפני) פקלן, חיפה, 28 בדולי 1987.

ראיון עם לוי שבס (שורדן) חיפה, 5 באוקטובר 1987.

ראיון עם מרדכי כץ, תל אביב, 16 בנובאר 1987.

ראיון עם יוסף קיפני, חולון, 28 במאי 1987.

אריגור ש' ואחיים, ספר תולדות ההגנה, כרך ב', חלק שני, תל אביב 1973

אנבר א', מולוס עד טאורוס, עשור ראשון להעפלה בדרך הים, תל אביב תשמ"ה.

AVRIEL E., *Open the Gates! The Dramatic Personal Story of Illegal Immigration to Israel*, New York 1975.

(נס א' אריאל, פתחו שערים, תל אביב 1976.

BAUER Y., *American Jewry and the Holocaust; The American Joint Distribution Committee, 1939-1945*, Detroit 1981.

כרם ז', "שליחות עזובה מחיבה 1954".

בוגר ז', אי הגירוש מחדת המפעלים בקפריסין, 1948-1946, תל אביב, 1991.

כץ י', יהודי יוון בשואה ובמתנגדות, 1944-1941, תל אביב 1985.

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

כרם ז', "שליחות ושלוחים לארצות האיסלאם", בתוך: יצחק

עדות

יאיר דואר ז"ל

שליחותו ל"התלוץ הצעיר" באוכלוסנייה 1946-1947

שליחותי לאוכלוסנייה הייתה השנייה, לאחר שליחותי לטריפולי. שלושה "אבות" היו לה: התנועה ("חבר הקבוצות" וקבוצת רמת-יהונתן); המתקן לנוער והתלוץ של הסוכנות היהודית; המוסד לעלייה ב'. כמו מרבית השליחים לארץ זו באותה תקופה, יצאתי לבוש במדי הצבא הבריטי, במחצית ינואר 1946. את המדים והמסמכים קיבלתי בקיבוץ נען, ומשם ליווה אותי חבר הקיבוץ (שהיה חייל באמת) עד המתנה הצבאית באסמאעיליה. שם חיכה לי חבר תנועה מאוכלוסנייה, אשר הושבע ל"הגנה". לאחר שפשוטו את המדים ולבשתי חליפה ארוחת, עברתי לאחיינותו של חבר התנועה מקהיר, רב רונוק (כיום חבר ברור-חיל), אשר ליווני בניסיעה ברכבת עד אלכסנדריה. בימים הראשונים לבואי גרתי אצל חבר תנועה, עד אשר נמצא לי מקום מגורים קרוע אצל משפחת קניבסקי – תודיה של רופאת ילדים ציונית. עקיבא איגר (חבר נצר-סירני) היה אז השליח היחיד להתנשנות, מאחר שמרבית השליחים עזבו את מצרים בעקבות רצח הלורד מוני על ידי אנשי לח"י.¹

התנועה במצרים

תנועת "התלוץ האחד" הייתה משותפת לחבר הקבוצות ולקיבוץ המאוחד ונתונה למרות ההסתדרות; באוכלוסנייה היא כללה גם "גורד" (= קבוצת מינוכיות) ותי, שלו יוקה ל"בני-עקיבא" בארץ, שכן חנועה זו לא הייתה קיימת אז בעיר. על המצב בתנועה מספר תודשים לפני בואי כתב עקיבא :

בתנועה התלוצית מתגברת הפעילות. מספר החברים לא גדל באופן

יחוק כרם

עמ' 360-370.

פורת ד', הנדמה במלפולר. הישיב נוכח השואה, 1942-1945, חל

אביב 1986.

PERL W.R., *Operation Action; Rescue From The Holocaust*, New York, 1983.

קיסטר י', "עליית ארץ-ל-פי", עלייה ב' (סדרת עידן), ירושלים

1982, עמ' 30-43.

KENNETH J., "L'Angleterre, La France et l'Immigration Clandestine en Palestine, 1945-1948", Master Thesis, Université de Paris - I Sorbonne June 1985.

שערי י', גידוש קפריסין 1946-1949. הרעפלה, המתנות וחברת

המעפילים, ירושלים תשמ"א.

שריג ג', הגרעונים באגרות המעפלה, יד טבנקין, חל אביב

1988.

282

פורת

פרל

קיסטר

קנת

שערי

שריג

שווישים במזרח

קבצים לחקר התנועה הציונית והחלוצית

בקהילות ספרד והאסלאם

ד

עורך

יצחק גרשון

יד שנקין

המכון לחקר התנועה הציונית והחלוצית בקהילות ספרד והאסלאם

מועצת המערכת:
ד"ר יצחק אברהמי, ד"ר עירית אבוטמסקי-בלוי,
ד"ר יעקב גורן, יצחק גרשון, ד"ר דוד כהן,
עדיאל קמון, אמנון מגן

עריכה: אמנון מגן
מלביה"ד: יעקב סחר

ISSN 0333-7006

© כל הזכויות שמורות ליד שנקין
סדר ויצמור: ע.ג.צ. בע"מ
רפוא: קט אופסט - מל-אריב
לידאל 1998